

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Petra Salomonová

Ženy v čele domácností na panstvích Mníšek a Dobříš v
17. století

Bakalářská práce

Praha 2007

Autor práce: **Petra Salomonová**

Vedoucí práce: **Mgr. Markéta Seligová**

Datum obhajoby: **2007**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Knihovně společenských věd T.G.Masaryka v Jinonicích a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 27. června 2007

Petra Salomonová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala hlavně vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Markétě Neligové, která mi dala užitečné rady a pomohla mi s celkovou stylistickou úpravou práce. Také bych ráda poděkovala panu Martinu Čechovi, který mi významným dílem pomohl se statistickým zpracováním údajů.

Obsah:

Úvod

Tematizování otázek

Rodina v 17. století a obecné demografické proměnné

Charakteristika a popis zkoumaných oblastí

Podbrdský kraj

Panství Mníšek

Panství Dobříš

Popis a vnitřní kritika pramenů

Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Berní rula z roku 1654

Užitá metoda

Vlastní výzkum

I. Ze Soupisu podle víry z roku 1651

II. Z Berní ruly z roku 1654

III. Sjednocení údajů o ženách-hospodyních z Berní ruly z roku 1654 a ze Soupisu podle víry z roku 1651

IV. Instituční tlaky k domácnostem vedeným ženami

Závěr

Prameny, použitá literatura

Tabulky, grafy, přílohy

Úvod

Studium ženy v raném novověku je jednou z problematik při zkoumání tradiční rodiny. Tato rodina byla patriarchálního rázu, proto právě studium ženy v čele domácnosti nám mohou zodpovědět mnohé zajímavé otázky. Výsledkem mé práce by mělo být hlubší poznání postavení ženy ve společnosti 17. století.

Když jsem začala shromažďovat materiál pro mou práci, zjistila jsem, kolik je knih, článků a statí ohledně společnosti a rodiny jako takové, ale také o ženách jsem toho našla poměrně dost. Já jsem si pro můj výzkum a porovnávání vybrala článek Sheilagh Ogilvie Ženy a „druhé nevolnictví“ v Čechách na počátku novověku.¹ Tento článek je důležitý nejen kvůli tomu, že pro autorku, stejně jako pro mě, je stěžejní podíl, ve kterém ženy stály v čele domácnosti, ale také proto, že popisuje českou rodinu v souvislosti s postavením ženy a porovnává ji s rodinami v Evropě. Budu tedy vycházet z některých jejích tezí a platnost těchto tezí ověřovat na konkrétním pramenném materiálu. Ale jelikož bych se ráda dozvěděla ještě více o obyvatelstvu a hlavně o ženách v tehdejší době, rozšířím ještě výsledky výzkumu S. Ogilvie o některé další otázky. K tomu mi také pomůže další článek od Eduarda Maura- Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století.² Jak už z názvu článku vyplývá, zabývá se tam demografickou strukturou Čech a její nepravidelností. Vychází zde z jednoho z mých základních pramenů- Soupisu podle víry z roku 1651.

Jak jsem už výše naznačila, své závěry budu vyvozovat na základě demografické statistiky a komparace s údaji z jiných regionů Čech. Budu porovnávat údaje o ženách ze dvou panství, a to panství Mníšek a tzv. Dobříšského panství (z důvodu ulehčení budu dále psát panství Dobříš), která leží v Podbrdském kraji. A proč jsem si vybrala právě tato panství? Můj prvotní důvod byl, že zde již 10 let žiji a připadá mi smysluplnější psát o něčem, co je mi nějakým způsobem blízké, než o úplně cizích a pro mne vzdálených panstvích a krajích. Dalšími důležitými kritérii byla velikost panství kvůli relevantním závěrům výzkumu, kvalita dostupných pramenů, v mém případě již výše zmíněného Soupisu podle víry z roku 1651 a druhého stěžejního pramene Berní ruly z roku 1654. Také jsem si tato panství vybrala z toho důvodu, že jsou obě považována za „horské“ oblasti³, rozprostírající se kolem řeky Vltavy a mohli bychom předpokládat i jiný druh obživy než v zemědělské oblasti. Mohla by tedy být tato panství zajímavá také svým hospodářským charakterem.

Výše uvedená kritéria byla tedy pro mne nejdůležitější při výběru kraje a panství, vhodných k posouzení, nakolik ovlivňoval sociální a hospodářský charakter panství výskyt žen v čele domácnosti.

Ve své práci budu využívat dva již zmíněné prameny, a to Soupis podle víry z roku 1651 a Berní rulu z roku 1654. Jsou to jedny z nejdůležitějších raně novověkých pramenů v Čechách, které shromažďovaly údaje o tradiční rodině po skončení třicetileté války. Soupis podle víry popisuje strukturu rodiny, postavení v rodině, věk, povolání a vyznání obyvatel. Berní rula zase popisuje hospodářský ráz oblasti,

---

¹ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevolnictví v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Praha, Sociologický ústav AV ČR, 1998

² Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, Československý časopis historický, Československá akademie věd, ročník XIX, 1971

³ Hradecký, Emil PhDr.: Berní rula 26, Kraj Podbrdský, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1952, str. 20

hospodáře jednotlivých gruntů, velikost gruntů, společenský status hospodářů, úrodnost půdy, pusté grunty a někdy také hospodářovy vedlejší živnosti. Oba tyto prameny se navzájem doplňují a jsou pro můj výzkum stejně důležité. Jsou to stěžejní prameny té doby, i když jsou to prameny vytvořeny pouze v průběhu jednoho konkrétního roku a ne delšího časového úseku. Z těchto pramenů nezjistím nic o ženách jako takových, jejich životě, pocitech a myšlenkách, ale mohu alespoň částečně z mé práce zjistit, co si myslela společnost o ženách v čele domácnosti.

S. Ogilvie píše o ženě, která se z nějakého důvodu dostala do čela domácnosti, že měla celou řadu možností, a řešení, které zvolila, bývalo ovlivňováno řadou činitelů, jakými jsou například demografická situace, struktura domácnosti, dědické zvyky, hospodářské příležitosti, práva žen a institucionální tlaky ze strany obce, pána, cechu, církve nebo státu.⁴ Právě o názorech a případných tlacích společnosti a hlavně vrchnosti na ženu v čele domácnosti hovoří S. Ogilvie jako o jednom z faktorů, které mohly ovlivňovat podíl ženských domácností.⁵ K tomu by nám mimo jiné mohly pomoci záznamy vrchnostenského soudu, které zapisovaly jednotlivé případy. Z nich vyplývá, že vrchnostenské soudy používaly právo feudálního pána regulovat rozhodnutí venkovského obyvatelstva a že domácnosti vedené ženami se staly terčí této regulace. Často se stávalo, že vrchnostenští úředníci ukládali vdovám, aby uzavřely nové manželství, vyvdaly dcery nebo rovnou odprodaly svá hospodářství, a zdůvodňovali to tím, že nejsou schopné udržovat hospodářství v chodu a platit feudální dávky a daně.⁶ A v případě zjištění nějakých tlaků na ženu v čele domácnosti by bylo také velice zajímavé zjistit, jak dlouho a zda vůbec ženy v čele domácnosti těmto tlakům odolávaly. To však v mých pramenech nezjistím. I přesto se budu snažit vytvořit z mnou vybraných pramenů globálnější představu o ženě v čele domácnosti.

---

⁴ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevolnictví“ v Čechách na počátku novověku, *Historická demografie* 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 9

⁵ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevolnictví“ v Čechách na počátku novověku, *historická demografie* 22, Praha, Sociologický ústav AV ČR, 1998

⁶ Tamtéž, str. 32

Tematizování otázek

Nejdříve bych ráda nastínila ráz rodiny a období, ve kterých mohly v Čechách v 17. století vznikat domácnosti v čele se ženou.

Podle mnohých výzkumů byl na českém území západní model rodiny.⁷ Mohl ten ovlivnit výskyt žen v čele domácnosti? A pokud ano, proč tomu tak nebylo ve východním typu uspořádání rodiny? Zde bych chtěla alespoň přiblížit, jak vypadaly jednotlivé typy rodiny v raném novověku. S tím také souvisí období, ve kterém se tato rodina utvářela. Bylo to v době starého demografického režimu⁸, který byl specifický zejména úrovní sňatečnosti, mírou natality a mortality a všechny tyto faktory ovlivňovaly počet ženských domácností.

Mou hlavní otázkou však bude, jak už z názvu vyplývá, jaký je podíl žen v čele domácností. Budu však rozlišovat podíl žen v čele usedlých domácností a v čele podružských domácností.

U žen v čele usedlých domácností mohu použít jak Soupis podle víry, tak Berní rulu a porovnat v nich obsažené údaje o jednotlivých hospodyních. V Berní rule se také dozvíme o velikosti hospodářství ženy-hospodyně ve společnosti, což nám také může mnohé napovědět o tom, zda četnost domácností souvisela s velikostí gruntů.

S. Ogilvie píše, že v krajích, kde byla silná složka chalupníků a zahradníků, byl také vyšší podíl domácností vedených ženou.⁹

U podružských domácností však můžeme použít jen Soupis podle víry. Při porovnání obou výsledků by se nám mělo ukázat, zda se ženy držely v čele domácnosti, nebo zda se raději uchýlovaly do podruží a hospodaření přenechávaly svým potomkům.

Dále je potřeba zjistit rodinný stav žen v čele domácnosti.

Bude zajímavé zjistit, zda ženy v čele domácnosti byly vdovy nebo zda svobodné ženy nebo zda to mohly být dokonce ženy vdané.

Ráda bych tyto výsledky porovнала s výsledky mužské populace, zda jsou podíly vdaných a ženatých nebo vdov a vdovců v jednotlivých věkových kategoriích podobné a zda to o něčem vypovídá v souvislosti s výskytem ženských domácností. Zajímavé také bude zjistit věkový rozdíl mezi manžely, který by nám také mohl říci více o tom, zda se ženy-vdovy podruhé vdávaly, a to i za o hodně mladší muže, nebo zda zůstávaly samy. E. Maur se u tohoto problému zmiňuje, že větší disproporce byly ve městech než na vesnici. Zvláště případy, kdy manžel byl mladší než manželka, byly mezi obyvateli měst mnohem častější než mezi venkovským lidem. Šlo tu hlavně o sňatky tovaryšů s vdovami po mistrech, které byly snadnou cestou, jak proniknout mezi cechovní řemeslníky. Stejně tak ovšem na venkově byl sňatek se starší vdovou prostředkem k získání selského gruntu. Nešlo však jen o majetek, veliké věkové disproporce najdeme mezi podruhy.¹⁰

---

⁷ Horský J.- Seligová M.: Rodina našich předků, Praha, Nakladatelství Lidové Noviny, 1997, str. 50-59

⁸ Tamtéž, str. 13-17

⁹ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevolnictví“ v Čechách na počátku novověku, historická demografie22, Praha, Sociologický ústav AV ČR, 1998, str. 39

¹⁰ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, Československý časopis historický, Československá akademie věd, ročník XIX, 1971, str. 852

Dalším důležitým údajem bude pro mne velikost ženské domácnosti a jejího hospodářství.

Velikostí ženské domácnosti myslím počet členů a též skladba domácnosti, tedy vedle dětí a jiných příbuzných také případnou čeleď, služebnictvo nebo podruhy. Kdežto velikostí hospodářství myslím rozsah půdy gruntu.

Jelikož budu porovnávat panství v jednom kraji a podobného hospodářského charakteru, předpokládám, že budou hodnoty na obou panstvích podobné. Budu hlavně chtít vědět, kolik má například členů každá ženská domácnost, zda mají nějakou čeleď nebo podruhy, což zjistím ze Soupisu podle víry. Také bych porovnála velikost ženského hospodářství s velikostí mužského. A zda velikost nebo ráz hospodářství a oblasti měla vliv na případnou vedlejší činnost hospodáře.

-na tuto otázku navazuje zároveň otázka, zda byla hospodářství v čele se ženou větší ve městě nebo na vesnici. Zda nebyla hospodářství ve městě menší a pro ženu tím jednodušší k udržení, a tím výskyt žen v čele častější než na vesnici nebo obráceně.

S. Ogilvie dává vyšší podíl ženských domácností ve městech do souvislosti s možností výdělků i jinou činností v obchodu a službách a také výskytem městských tržišť.¹¹ V této souvislosti jsou údaje o tom, která lokalita je brána jako „ves“ a která jako „městečko“, jak v Soupisu podle víry, tak v Berní rule shodné, což mi také usnadňuje posuzování.

Poslední otázkou, která mě bude zajímat je, co o ženách-hospodyních vypovídal Soupis podle víry, a co o těch stejných ženách Berní rula.

Bude nejen zajímavé shromáždit z těchto dvou pramenů všechny možné informace o ženách v čele domácnosti, ale jelikož jsou vydáním tyto prameny od sebe 3 roky, zda nedošlo ve statusu ženy k nějaké změně. Například, zda se během těchto tří let nestala hospodyní kvůli úmrtí jejího muže nebo naopak, zda se do čela domácnosti nedostal nový hospodář, což by znamenalo, že se žena buď znovu provdala nebo mohla předat grunt svému synovi. Případná nestabilita ženských domácností by nám mohla více říci o tlacích, a to nejen ze strany vrchnosti, ale také sousedů a příbuzných na domácnosti s ženou v čele a snahám nahradit ji mužskou hlavou.¹²

---

¹¹ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 22

¹² Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 33

Rodina v 17. století a obecné demografické proměnné

Považuji za důležité přiblížit ráz rodiny a společenské, ekonomické a také demografické prostředí 17. století, ve kterém mohly vzniknout domácnosti a podružské poddomácnosti vedené ženou.

Rodina, o které zde budu hovořit, se v protikladu k evropské moderní rodině nazývá „tradiční rodina“. Co se týče uskupení tzv. „tradiční rodiny“, tak to již dnes neexistuje. Hlavním rozdílem od dnešní rodiny bylo, kdo vlastně patřil do rodiny. Tehdy se totiž pojem „rodina“ v dnešním slova smyslu nepoužíval. Spíše by zde bylo vhodnější říkat „domácnost“. Do příbuzných a bližšího okruhu této domácnosti tehdy patřil i pacholek, děvečka či podruh. V 16.-18. století patřili do rodiny ti, „kdo spolu chlebí pod jednou střechou“, tedy hospodář jako hlava rodiny, žena a děti, případně další příbuzní, ale také osoby nepříbuzné-sloužebnictvo, učedníci. Samozřejmě se to lišilo na venkově a ve městě. Ve městě byly spíše služky, kuchařky, chůvy a komorné, kdežto na vesnici spíše čeledě, která pomáhala hospodáři na poli, ale do služby, jak už bylo výše zmíněno, šli i učni po učení a tovaryši, kteří však dostávali od hospodáře kvalifikovanější práci. Určité spory mohou nastat u podruhů. Podruh je osoba, která byla níže postavená než majitel nemovitosti (tzv.usedlí), byl bez nemovitého majetku a nebyl příbuzný (tzv. neusedlí), „přebýval v cizím“¹³, ale nebyl nájemník. Podruzi mohli mít jakousi poddomácnost, která někdy nebyla ani pod jednou střechou s hospodářem.

Samotná struktura rodiny závisela na tom, jaký to byl typ rodiny. V evropské předprůmyslové společnosti se rozlišovaly 2 základní typy rodinného uspořádání (tzv. European marriage patterns- Evropské modely sňatečnosti). Autorem tohoto rozdělení byl v roce 1965 historik John Hajnal, který rozdělil rodinu v Evropě na severozápadní (SZ) model a jihovýchodní (JV) model a jakousi pomyslnou dělicí čarou těchto dvou modelů byla hranice na ose Petrohrad-Terst. Byly mezi nimi veliké rozdíly. Hajnal hovoří o „severozápadním evropském systému jednoduché domácnosti“ (Northwest European simple household system), oproti němuž lze položit výrazně komplikovanější vazby uvnitř rodinné struktury v oblasti typu jihovýchodního.¹⁴ Na SZ byl sňatek více vázán na existenční zajištění rodiny (buď to byl muž dědicem nemovitosti nebo měl fungující živnost nebo měl jinak zajištěný příjem). A jelikož mnoho poddaných tímto nedisponovalo, tak se dost často stávalo, že se odkládaly sňatky, a tím se zvyšoval sňatkový věk nebo také zůstávali lidé svobodní. Na JV nebyl sňatek tolik vázán na finanční zajištění, bylo to proto, že tam žila širší rodina a měla statek dohromady. Tuto rodinu tvořily příbuzné osoby, nejčastěji otec se syny a vnuky a jejich ženy nebo bratři s dětmi a jejich ženy. Více méně se nestávalo, aby se v této rodině vyskytla nějaká nepříbuzná osoba. Cizí osoba se do rodiny mohla dostat buď že se přivenila nebo byla adoptována. Díky těmto faktorům vyplývá, že na JV byl sňatkový věk nižší. Na tohle je vázána i odlišnost rodin. Na SZ je spíše jednoduchá domácnost, kde žijí jen rodiče a děti (5-6 osob), kdežto na JV můžeme vidět komplikovanější rodinné struktury (10-více osob). Tyto rozdíly nebyly zcela smazány ani po přechodu z tradiční do moderní rodiny.

V čem se více či méně oba typy rodiny shodují, tak byla patrilinearita (systém, při kterém se nástupnictví odvíjí v mužské linii). V JV modelu rodiny byla tato patrilinearita výlučná, kdežto v SZ modelu rodiny tomu tak nebylo, proto zde bylo

¹³ Krofta, K.: Dějiny selského stavu, Praha, 1949, str. 153

¹⁴ Horský J.-Seligová M.: Rodina našich předků, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1997, str. 25

možné, aby se dostala do čela domácnosti také žena, což je právě pro mou práci stěžejní.

Dalším rozdílem z výše uvedených rozdílů je převažující neolokalismus západního typu rodiny (v každé domácnosti byl jen jeden pár), kdežto na východě převažovala tzv. joint family (více párů jedné generace v jedné domácnosti).

Co se týče dědického práva, na západě se bránili tomu, aby byl majetek rozdělen, neboť by se vytratila životaschopnost statku. Byl zde tedy uplatňován tzv. princip jednonástupnictví (jeden dědic a ostatním byly vypláceny peněžní podíly). Často ale také stávalo, že syn, který měl zdědit grunt, čekal do pokročilého věku, než starý hospodář z jeho čela ustoupil nebo zemřel. V době třicetileté války a také po ní až do tereziánských reforem bylo zvykem, že usedlost dědil syn nejmladší, což celou situaci ještě zkomplikovalo, neboť ostatní synové se museli zakoupit jinde nebo se uchýlit do podruží a syn, který hospodářství zdědil, měl za povinnost své sourozence vyplatit. Bylo však častým jevem, že nastupující hospodář neměl tolik financí v hotovosti a vyplácel svým sourozencům své díly po dlouhá léta ve splátkách, čímž se mimo jiné ostatním zmenšila možnost uzavření sňatku. Na východě byl uplatňován tzv. princip rodinného nedílu, což znamenalo, že všichni rodinní příslušníci drželi statek a vše, co k tomu patřilo, dohromady, hospodářem byl nejstarší muž a hospodyní byla nejstarší žena (ale nemuseli to být manželé). Hospodyně byla hlavou ženských záležitostí, rozdělovala ženskou práci, měla na starosti kuchyni a pořádek v domě. Když se chtěl někdo oddělit, dostal svou část. Ženy však dědily jen tehdy, když nebyl naživu žádný mužský dědic. V tomto případě také žena nabyla plných práv, ale to se stávalo opravdu velice zřídka a společností nebyly ženské hlavy domácností uznávány.

Ženy na Západě se mohly dostat do čela domácnosti více méně jen tehdy, pokud ovdověly. A měly několik možností, jak se zachovat. Buď mohly založit novou domácnost z peněz, které zdědila po manželovi nebo převzít stávající domácnost nebo se uchýlit do podruží a vytvořit tzv. podružskou poddomácnost. Měly v tomto směru oproti ženám v JV modelu rodiny daleko více možností.

Obecně, co se týče ženy, byla žena podřízena muži. Než se vdala, byla podřízena svému otci a sňatkem přecházela pravomoc na jejího manžela. Pokud se žena z nějakého důvodu neprovdala, zůstala v rodném domě a vydržoval ji otec nebo její bratři. Pokud ovdověla, mohla zůstat v domě svého muže nebo se vrátit do svého rodného domu.¹⁵

Rodina v Čechách patřila do západního modelu uspořádání rodiny, tedy i zde byl většinou hlavou rodiny muž. Žena se zde mohla do čela rodiny dostat více méně jen tehdy, pokud její muž zemřel. Bude tedy velice zajímavé sledovat v mé práci právě skupinu vdov. Avšak oproti východnímu modelu rodiny se přeci jen zdá, že ženy zde měly větší možnost dostat se do čela domácnosti, a to buď v usedlé domácnosti nebo si vytvořily podružskou poddomácnost.

Nyní se podívám na demografické ukazatele 17. století, které mohly taktéž ovlivňovat výskyt ženských domácností. V této době vládl v celé Evropě tzv. „starý demografický režim“. Tento režim se vyznačoval všeobecnou přítomností tzv. „demografických krizí“. Demografickou krizí rozumíme krátkodobě silně zvýšenou úmrtnost v důsledku epidemií, hladomorů nebo válek. Tato zvýšená úmrtnost měla vliv také na sňatečnost, plodnost a porodnost, jejichž hodnoty klesaly. Po skončení demografické krize se projevoval pravý opak, tedy docházelo dočasně ke zvýšení sňatečnosti a

---

¹⁵ Horský J.-Seligová M.: Rodina našich předků, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1997, str. 25

následné porodnosti oproti původním hodnotám. V souvislosti s tím, koho tato krize postihla, byly ovlivněny i ostatní demografické proměnné. Starý demografický režim je také charakterizován jako „křehký“, byl totiž velice citlivý nebo jinak řečeno vnímavý vůči výkyvům ekonomického vývoje, které se projevovaly například pohybem cen a mezd, ať již způsobovaným neúrodou nebo komplikovanějšími problémy v hospodářském a sociálním systému preindustriální společnosti.

Dále byl starý demografický režim typický vysokou mírou úmrtnosti (mortality) a porodnosti (natality), ale tato charakteristika je přeci jen trochu povrchní, neboť popisuje spíše vnější projevy určitého způsobu demografického chování, než aby nás mohla přesněji informovat o demografickém chování lidí jako o jejich vědomé a cílené snaze založit a utvářet rodinu.¹⁶ Dalšími, již poněkud hlubšími, charakteristikami starého demografického režimu je například nepřítomnost záměrné regulace plodnosti, která je pro moderní společnost samozřejmostí.

Francouzský historik Jacques Dupâquier hovoří o tomto režimu jako o směsi vitality a křehkosti. Znakem vitality byla silná manželská plodnost, znakem křehkosti byla značná úmrtnost. Plodnost byla podle Dupâquiera určována podmínkami sňatečnosti a počtem porodů připadajících na jedno manželství. Samozřejmě čím později se žena vdávala, tím menší měla možnost mít děti. Dítě se rodilo v rodině přibližně jednou za dva roky, žena tedy v reprodukčním věku mohla mít kolem 8 porodů. Vezmeme-li však v úvahu předčasná úmrtí jednoho z manželů, pak na sňatek připadlo ve skutečnosti asi 5-6 potomků.¹⁷

Co se týče vysoké úmrtnosti, tu způsobovala především nedostatečná hygiena, epidemie nemocí nebo úmrtí žen v důsledku namáhavé fyzické práce a četných porodů na vyčerpání organismu. Značnou část celkové úmrtnosti tvořila úmrtnost kojenců a dětí.

Všechny tyto faktory se mohly promítnout do početního zastoupení jednotlivých sociálních či rodinných postavení, ale ráz utváření rodiny, principy strukturující rodinu a domácnost, zůstávaly po desetiletí až po staletí nezměněny.

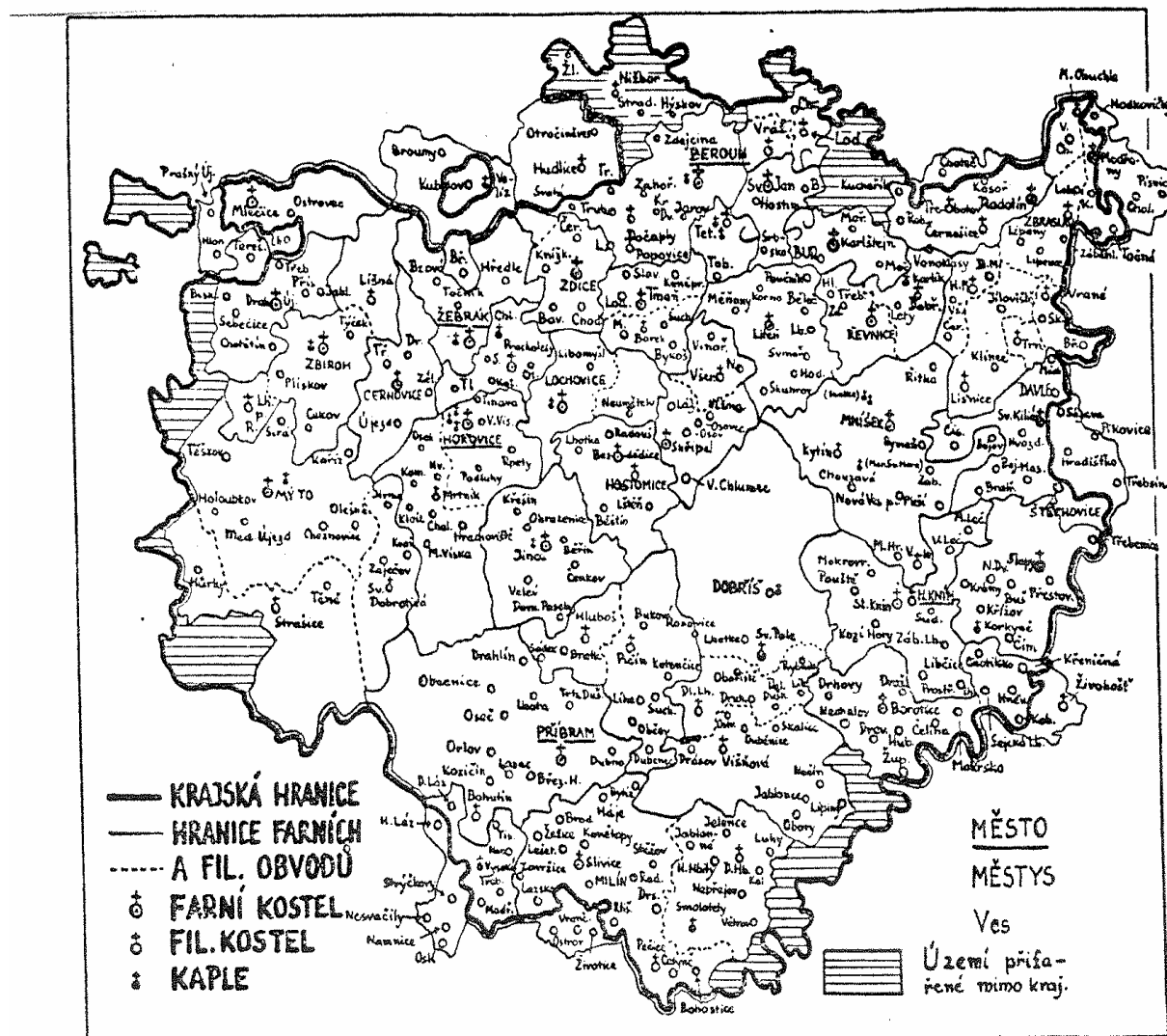
¹⁶Horský J.-Seligová M.: Rodina našich předků, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1997, str. 13

¹⁷Tamtéž, str. 15

Charakteristika a popis zkoumaných oblastí

Podbrdský kraj

Kartogram 1

Kraj **Berounský**, zvaný rovněž **Podbrdský**, patří mezi nejstarší české kraje. První písemná zmínka o něm totiž pochází již z roku 1275 („provincia Podbridyje“). Název dostal podle polohy pod horským pásmem Brd (zvaných původně rovněž Dobříšské hory). Sídlem správy kraje býval původně starý královský hrad Tetín, po polovině 13. století pak nově založený hrad Nižburk- Nižbor. Do roku 1714 trval systém 14 krajů, pak došlo ke sloučení Berounska s Vltavskem v jeden kraj Berounský. S názvem kraje Berounsko se poprvé setkáváme až v listině ze 28. února 1365. V následujících několika staletích byl kraj nazýván střídavě oběma jmény. Postupně, v závislosti na rostoucím významu královského Berouna však nakonec převládl název Berounsko. Ještě v polovině 17. století se však užívaly názvy oba, protože Soupis poddaných podle

víry z roku 1651 byl pořízen pro kraj Berounský, zatímco Berní rula z roku 1654 pro kraj Podbrdský.¹⁸

V polovině 17. století patřil Berounský kraj co do rozlohy k nejmenším krajům Českého království. Jednalo se o kraj většinou hornatý a zalesněný, s čímž souviselo rovněž zaměstnání jeho obyvatelstva. Hojně rozšířené bylo zpracování dřeva a obchod s dřívím, blízkost toku Vltavy poskytovala možnost rozvoje plavby po řece a vorařství. Ve městech se shromažďovali řemeslníci (př. hrncířství v Berouně). Mezi nejvýznamnější místa patřila města jako Beroun, Příbram, Nový Knín, královské hrady Karlštejn, Točnick, Zbiroh a kláštery ve Zbraslavi a Svatém Janu pod Skalou. Podbrdský kraj obsahoval podle dnešních správních okresů- Prahu-jih, Beroun, Dobříš, Příbram, Hořovice a z menší části i Rokycany.

Z podbrdského kraje jsem si pro svůj výzkum vybrala výše zmíněná dvě panství- panství Mníšek a panství Dobříš. Z těchto dvou panství bych ráda zjistila, zda opravdu patří podbrdský kraj k „horám“¹⁹, jak uvádí Berní rula a zda mají přírodní a hospodářské podmínky dané oblasti vliv na počet domácností vedených ženami.

Nejdříve objasním rozdíl mezi termíny „kraj“ a „hory“, aby bylo jasné, proč je zařazení do daného typu oblasti důležité při dalším výzkumu a hodnocení.

„**Hory**“ byly brány jako zemědělsky chudší území a předpokládalo se tedy, že obyvatelé těchto území si vynahradí nedostatky svého polního hospodářství jinými prameny výdělku a obživy, jako například chovem dobytka, lesním hospodářstvím, formanstvím, obchodem a nebo také zaměstnáním v začínajícím průmyslu. Dívalo se koneckonců na horské končiny jako na bohatší než na rovinaté krajiny uprostřed země.

„**Kraj**“ (v tomto případě se užívá tohoto slova spíše ve významu „rovina“) byla krajina uprostřed země, kde většinou nebylo jiných možností než čistě zemědělských.

Když se budeme držet výše uvedené charakteristiky „hor“ a podíváme se do Berní ruly podbrdského kraje, zjistíme, že území v ní popsaná zcela bez jakéhosi průmyslu nebyly. Berní rula sice o tom nepíše přímo, neboť tehdejší „průmyslová zařízení“ byla v rukou vrchnosti a jak jsem již výše zmínila, dominikál v rule zapisován nebyl, ale poddaní, kteří v těchto zařízeních pracovali nebo alespoň při nich nacházeli vedlejší výdělek, v rule zapsáni jsou a tato skutečnost bývá při jejich jméně také poznamenána. Podle těchto poznámek tedy můžeme zjistit, na kterých panstvích nebo dokonce v kterých vsích se vyskytovaly například hutě nebo hamry.

Vedle toho se poměrně často vyskytují poznámky o vození dříví k řece a jeho plavení po proudu do Prahy, což umožňuje skutečnost, že se kraj vyskytoval kolem řeky Vltavy, kolem které byly také větší lesní plochy. Z lesů samých také plynula možnost od pradávna pěstovaného pálení uhlí. Nehledíme-li k častému výskytu poznámky o „třísla děláním“ a jeho odbytu a dopravě (obyčejně opět po vodě) do Prahy, o pletení košů a nůší a také v dolním Povltaví o trochu častějším pálení hrnců, nenajdeme zde nic podstatného, co by odpovídalo hodnocení podbrdská jako „hor“ ve výše zmíněném smyslu.²⁰ O tom, jak to vypadalo v podbrdském kraji, respektive alespoň v jeho části, ukáží na mnou vybraných panstvích níže.

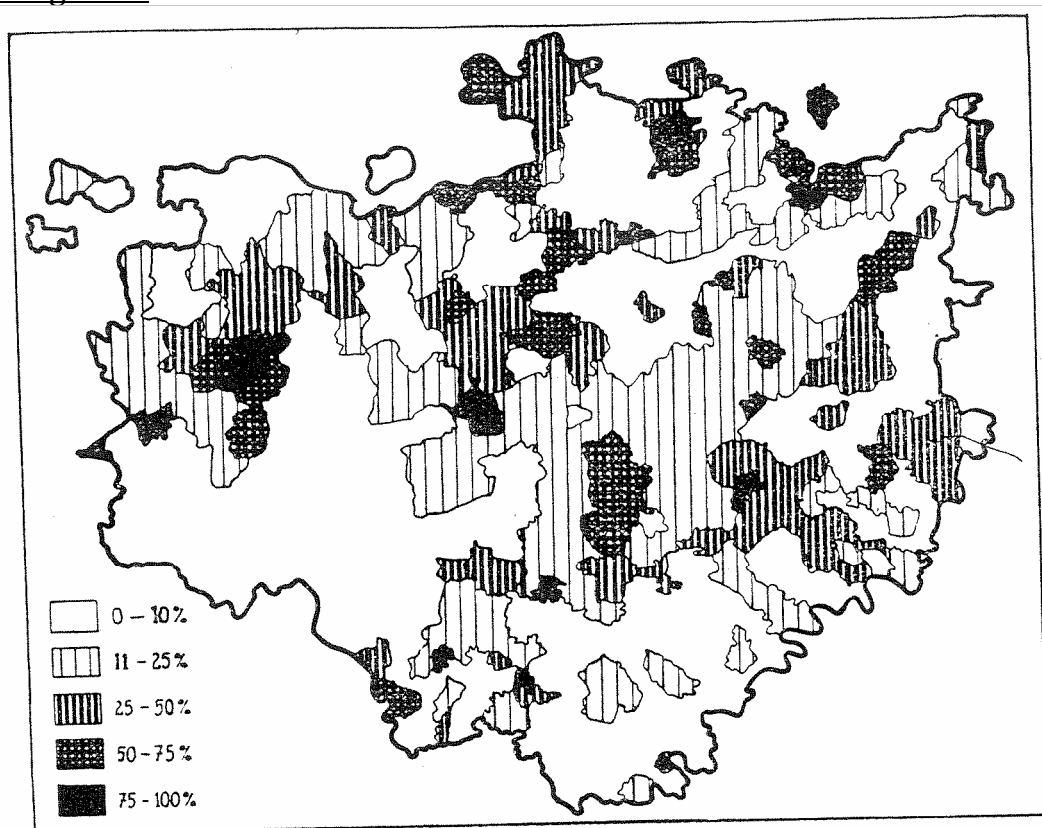
¹⁸ Klímová, Helena: Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounský kraj, Státní ústřední archiv, Praha, 1995, str. 3-5

¹⁹ Hradecký Emil, Dr.: Berní rula 26, Kraj Podbrdský, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1952, str. 20

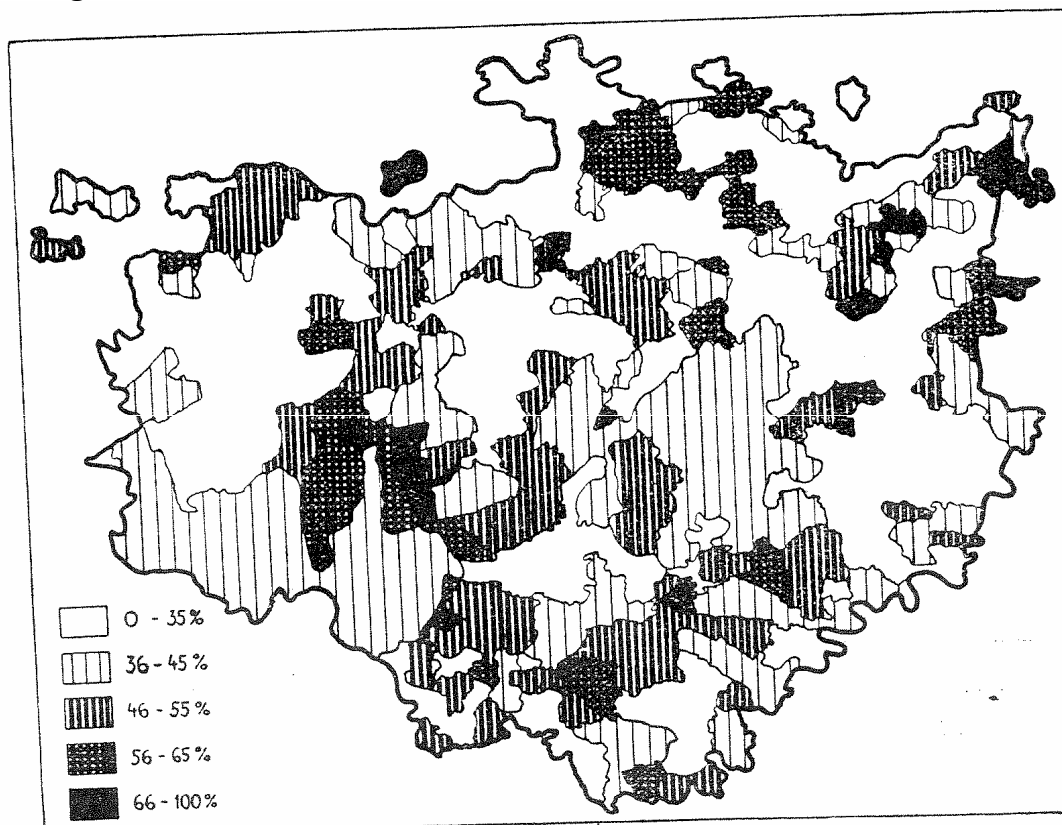
²⁰ Tamtéž, str. 20

Jak to vypadalo po třicetileté válce v celém podbrdském kraji, názorně ukazují kartogramy 2-4.

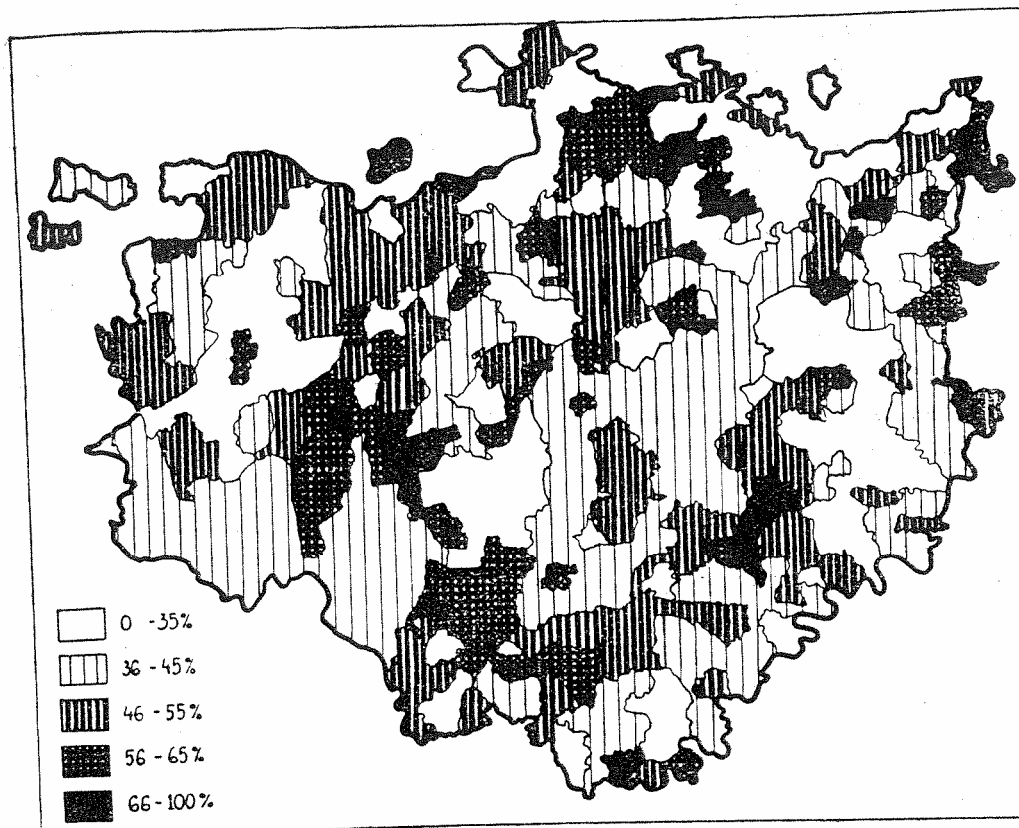
Kartogram 2

Kartogram 3

Kartogram 4

Tyto tři kartogramy podávají plošné znázornění situace polního hospodářství v Podbrdském kraji, jak ji zachycuje popis v berní ruli. Kartogram č.2 ukazuje míru zrušení kraje po třicetileté válce, neboť zakresluje procento *neosazené* („pusté“) půdy. Jak je patrné, byly nejvíce vyklidněny končiny v blízkosti plzeňské silnice, směřující přes Beroun a Zbiroh na jihozápad, a pak v okolí cesty, směřující přes Mníšek a Dobříš k jihu. Kartogram č.3 ukazuje procento *obdělávané půdy vzhledem k veškeré půdě*. Kartogram č.4 podává přehled o procentu *obdělávané půdy vzhledem k osazené půdě*. Zatímco kartogram č.3 ukazuje míru, jak bylo využito hospodářských možností, které kraj skýtal, vystihuje kartogram č.4 daleko lépe skutečnou situaci tam usedlých poddaných. (Pro podrobnější místní orientaci poslouží nejlépe srovnání s kartogramem č. 1 na začátku kapitoly, kde je Podbrdský kraj zobrazen ve stejném měřítku s množstvím místních jmen).

Vidíme na nich, že podbrdský kraj byl po třicetileté válce a následné hospodářské krizi, kdy docházelo k vyklidňování země, zejména měst, což způsobilo pokles odbytu a znehodnocení zemědělských produktů, takže polní hospodářství se sotva vyplácelo, ve velmi špatné situaci. Bylo zde nejen hodně pustých gruntů („poustek“), ale také sice osazené půdy ale neobdělávané. Další ránou pro podbrdský kraj bylo, že jeho územím vedla starobylá vojenská cesta, na níž se za války opakovaně bojovalo a tím se čím dál tím více ničily, plenily a pálily grunty a stavení. Zvyšovala se tím již tak dost velká pauperizace obyvatelstva Podbrdského kraje.²¹

Nyní budu charakterizovat jednotlivá panství. Celkový počet obyvatel je uveden ze Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. Počet hospodářství je uveden z Berní ruly z roku 1654.

Panství Mníšek

Celkový počet obyvatel :	342
Celkový počet mužů:	159
Celkový počet žen:	183
Celkový počet hospodářství podle Berní ruly:	90
Celkový počet hospodářství vedených mužem:	89
Celkový počet hospodářství vedených ženou:	1

---

²¹ Hradecký Emil, Dr.: Berní rula 26, Kraj Podbrdský, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1952, str. 25-26

Panství Dobříš

Celkový počet obyvatel:	1880
Celkový počet mužů:	908
Celkový počet žen:	972
Celkový počet hospodářství podle Berní ruly:	393
Celkový počet hospodářství vedených mužem:	378
Celkový počet hospodářství vedených ženou:	15

Jelikož budu vycházet, co se týče hospodářského charakteru, pouze z Berní ruly, počty hospodářství podle dalšího pramene uvedu až na příslušném místě.

Nyní se podíváme na početní a procentuální hodnoty obyvatel v jednotlivých hospodářských kategoriích a porovnáme je mezi konkrétními panstvími.

Tabulka 1

Počet hospodářů v jednotlivých hospodářských kategoriích

lokalita/pohlaví	měšťané		sedláci		chalupníci		zahradníci		celkem
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	
p. Dobříš	0	0,0	225	57,3	151	38,4	17	4,3	393
p.Mníšek	15	16,7	51	56,7	22	24,4	2	2,2	90
celkem	15		276		173		19		483

Vysvětlivky: % = podíl ze všech hospodářských kategorií na daném panství

Z výše uvedené tabulky nám vyplývá, že na obou panstvích jsou nejsilnějšími kategoriemi sedláci, kteří v obou lokalitách přesahují 50% ze všech hospodářských kategorií, což svědčí o převaze velkých zemědělských usedlostí, což by zcela neodpovídalo charakteristice tzv. „horské“ oblasti, kde ráz hornaté krajiny nebyl příznivý pro zakládání rozsáhlejších usedlostí a lidé se tedy živili ještě jiným řemeslem. Také si můžeme všimnout, že na panství Dobříš nebyla vůbec obsažena kategorie měšťanů. Sice na panství Dobříš městys byl, ale zde rula uvádí jen sedláky, chalupníky a zahradníky.

Pro srovnání uvádím v tabulce 2 počet pustých gruntů v jednotlivých společenských kategoriích na daných panstvích a v následujících tabulkách uvádím průměrné velikosti osedlých gruntů a opět pustých gruntů.

Tabulka 2

Počet pustých gruntů v jednotlivých společenských kategoriích

lokality/kategorie	měšťané		sedláci		chalupníci		zahradníci		celkem
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	
p. Dobříš	0	0,0	23	33,8	42	61,8	3	4,4	68
p.Mníšek	4	14,3	9	32,1	14	50,0	1	3,6	28
celkem	4		32		56		4		96

Vysvětlivky: % = podíl ze všech hospodářských kategorií na daném panství

Porovnáním výše uvedených tabulek zjistíme, že na obou panstvích počtem gruntů vysoce převládají obdělávaná hospodářství nad pustými gruntů. Největší početní rozdíl mezi obdělávanými a usedlými hospodářstvími je u sedláků- 225:23 gruntů. Také je ale vysoký rozdíl u chalupníků- 151:42 gruntů. Znamená to tedy, že lidé po třicetileté válce se opět snažili „vzkřísit“ své usedlosti.

O tom, jak velká byla v průměru hospodářství na panstvích Mníšek a Dobříš, nám ukáže tabulka 3.

Tabulka 3

Průměrná velikost hospodářství (jednotka 1 strych)

lokality/kategorie	měšťané	sedláci	chalupníci	zahradníci
p. Dobříš	---	26,03	8,78	---
p.Mníšek	52,48	32,06	17,09	---

Tato tabulka nám ukazuje, že na panství Mníšek jsou hospodářství v průměru daleko větší než na panství Dobříš a i když nemůžeme porovnávat měšťanská hospodářství obou panství, jelikož panství Dobříš měšťany neoznačuje, vidíme, že hospodářství měšťanů byla o dost větší oproti hospodářstvím sedláků. Mohli bychom tedy říci, že v některých případech by mohl chalupník z Mníšku být označen za sedláka na Dobříši, což nám opět dokazuje, že výše berně se v každé oblasti opravdu odlišuje.

Ale pouze průměrná velikost hospodářství nám zcela nevypoví o hospodářském charakteru panství podbrdského kraje po hrůzné třicetileté válce. Proto tyto hodnoty porovnám s průměrnou velikostí pustých gruntů a poté uvedu podíl „poustek“ ze všech uvedených gruntů na daných panstvích.

Tabulka 4

Průměrná velikost pustých gruntů

lokality/kategorie	měšťané	sedláci	chalupníci	zahradníci
p. Dobříš	30,0	25,1	7,2	---
p.Mníšek	70,3	44,7	9,9	---

Zde vidíme, že na panství Dobříš také velikostně převládaly obdělávané grunty nad „poustkami“, ale na panství Mníšek byly pusté grunty u měšťanů a sedláků v průměru větší než obdělávané. Pouze u chalupníků byla průměrná velikost obdělávaného gruntu poměrně vysoká oproti pustému gruntu.

Údaje o povolání

Jak na panství Dobříš, tak na panství Mníšek najdeme údaje o povolání nejvíce v městyse daného panství. Z celkového počtu 393 hospodářů mělo údaje o povolání pouze 29, z toho nejčastějšími povoláními byli kovář, tesař, krejčí, řezník, provazník, švec, kolař, šeňk a handlíř. Povolání handlíře provozovalo v této oblasti díky blízkosti řeky Vltavy poměrně dost hospodářů, ale jelikož jsou údaje o tomto napsány pouze v „dobrých zdáních“ o dané vsi, nemohla jsem spočítat, který z uvedených hospodářů se handlováním živil a který ne.

Na panství Mníšek je situace obdobná. Z celkového počtu 90 hospodářů je pouze 18 údajů o konkrétním povolání každého z nich. Platí zde podobná povolání jako na Dobříši a nejčastějším povoláním je opět handlíř (obchodník s dřívím).

Popis a vnitřní kritika pramenů

V této části blíže popíšu hlavní prameny mé práce, a to Soupis poddaných podle víry z roku 1651 a Berní rulu z roku 1654.

Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Soupis poddaných podle víry z roku 1651²² byl vyhotovený kvůli zjištění vyznání obyvatelstva Českého království. Patent ze 4. února 1651 nařizoval vrchnostem do šesti týdnů sepsat obyvatele podle jasně daného formuláře, který měl zajišťovat jednotné vypracování soupisu v celých Čechách. Ten však nebyl příliš dodržován, proto se můžeme setkat pokaždé s jiným popisem jednotlivých panství. Tento formulář obdrželi majitelé všech panství (statků, manství aj.). Většinou během dubna jej odevzdali nazpátek, tak jak bylo požadováno, ale ne všechny byly vyplněny podle předepsaného vzoru. Tento vzor obsahoval několik rubrik- jméno osoby, stav, povolání, věk, údaje o náboženství (u nekatolíků pak poznámka, zda je nebo není naděje na obrácení ke katolické víře). U členů rodiny bylo uvedeno jejich postavení v rodině. Na konci soupisu byla připojena zpráva o stavu far, kostelů, zádušního majetku, dávek a obročí a duchovní správě. Velmi často se tam také vyskytovaly poznámky o válečných škodách.²³

V soupisu mělo být evidováno veškeré obyvatelstvo kromě duchovenstva a vojska, to znamená kromě podaných také vrchnost a patrimoniální úřednictvo, měšťané královských i poddanských měst a svobodníci. Zápisy byly vyhotovovány po jednotlivých krajích a panstvích. Důležitou poznámkou je, že zde bylo evidováno pouze aktuálně přítomné obyvatelstvo, to znamená, že pokud tam v době sepisování chyběl někdo z rodiny a pokud nebyl zapisovatel natolik pečlivý a tuto skutečnost nezapsal do poznámek, nebyl dotyčný do soupisu zařazen. Což mohlo ve finále také ovlivnit celkový počet obyvatel uvedených v Soupisu podle víry z roku 1651.

Při samotném popisu je v rámci domácnosti uváděn jako první hospodář, který bývá graficky vyznačen předsazením, čarou, mezerou nebo větším či výraznějším písmem. Za ním následuje manželka a děti (u nich jen křestní jména), poté čeleď a podruzi. U některých případů je však problematické určit strukturu rodiny, protože je oddělení nejednoznačné.

V další kolonce je uveden stav, kde najdeme, zda je dotyčný poddaný nebo svobodný. Dalším záznamem je zde povolání. To závisí zvláště na poloze a na velikosti lokality. V menších, zemědělsky zaměřených, statcích a dvorech nedošlo k takové variabilitě. Zde záleželo na tom, zda v nich byl mlýn, ovčín nebo třeba pivovar. Ve městech nebo ve větších panstvích jsou uváděni na začátku úředníci patrimoniální správy (hejtman, rychtář, obecní starší, písař, šafář apod.) a rozsáhlá škála řemesel (ševci, krejčí, soukeníci, kožešníci, krémáři, řezníci, pekaři, hrncíři, kováři, zámečníci atd.). Dalším údajem po povolání nebo pozici v domácnosti je věk. Soupis poddaných podle víry představuje významný pramen pro poznání věkové struktury obyvatelstva. Ačkoliv občas neuvádí děti do dvanácti let a jsou tím zkresleny údaje o celkovém počtu obyvatelstva, je jediným pramenem umožňujícím vytvořit si alespoň přibližnou představu o počtu a věkové struktuře obyvatel v polovině 17. století. V rubrice o

---

²² Doskočil, K.: Berní rula 2, Popis Čech r. 1654: souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1953

²³ Tamtéž, str. 7

vyznání bylo uvedeno, zda daná osoba je či není katolíkem a zda je nějaká naděje na obrácení víry. Na konci soupisu byla přidána zpráva o stavu církevního majetku, zprávy o tom, jak postupuje rekatolizace a jaké škody napáchala třicetiletá válka na církevním majetku.

O struktuře obyvatelstva v Soupisu podle víry se také zmiňuje Eduard Maur ve svém článku Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století a píše, že jedním z nedostatků soupisu je, že neviduje celé obyvatelstvo, respektive, že tam chybí duchovenstvo, jehož počet byl však relativně zanedbatelný, ale větším nedostatkem byl, že v soupisu nebylo evidováno vojsko, které již tvořilo poměrně velkou skupinu obyvatelstva. Co se týče ostatního obyvatelstva, tak nejméně spolehlivé jsou seznamy podle víry tam, kde došlo za války k silné depopulaci a po válce k masové rekolonizaci. A dalším problémem je evidence dětí předzповědního věku, kdy na některých panstvích byly roku 1651 evidovány děti od narození, zatímco jinde, což bylo častější, jen děti tzv. zpovědního věku, jehož hranice navíc nebyla přesně určena. Na jednotlivých panstvích činila většinou 10-12 let.²⁴ Eduard Maur také řeší otázku, do jaké míry je v seznamu zachyceno tzv. „neusedlé“ obyvatelstvo, zejména čeledí, podruzi, žebráci, tuláci a podobně. Nelze totiž údaje porovnat ani s jinými prameny jako je Berní rula nebo urbáře, neboť tyto prameny zmíněné vrstvy obyvatelstva nepopisují.²⁵ Ale jinak Eduard Maur považuje soupis za vcelku spolehlivý, méně spolehlivý může být v oblastech, kde za války došlo k vylidnění a kde jsou usedlosti opět osazovány.²⁶

Já budu pracovat se Soupisem podle víry pro kraj berounský neboli podbrdský. Pod názvem panství nebo statku je uveden majitel a osoba, která soupis vypracovala. U této osoby bylo také zpravidla uvedeno i jeho povolání. Následuje „čestné prohlášení“ o tom, že se osoby uvedené v soupisu opravdu nacházejí na panství. Poté již následují jednotlivá města, vsi nebo statky a v nich jednotlivé domácnosti, které jsou od sebe graficky odděleny.

Co se týče povolání, tak na obou mých vybraných panstvích jsou to převážně povolání spjata se zemědělstvím, dřevařstvím a nebo například s prací na dobříšském zámku (hejtman, mlynář, zámečník, sládek, ovčák a další).

Křestní jména jsou převážně česká, s různými podobami zapsání. Příjmení se v této době teprve ustavovalo a často je uváděno stejné příjmení jako povolání, je použito národnosti, přezdívkou nebo ve,mi často příjmení chybí. V soupisu pro Berounsko se objevují příjmení převážně česká, jen v hutích se vyskytují rovněž německá.

Po rubrice „stav“, o které jsem se zmiňovala výše, následuje povolání. Do rubriky povolání byl většinou zapisován také rodinný stav. Tento údaj však byl často uváděn v úvodní rubrice za jménem osoby. U jména se vyskytují také poznámky, které jedince blíže charakterizují (němej, slepá, pohořelý, děvka zmařená, přišel z Němec). Tyto poznámky se také píší až na konci řádku, kde k nim bývá připojeno, zda dotyčný ušel pro víru, odstěhoval se, byl něčí poddaný nebo od kolika let byl katolíkem aj.

A jelikož jsou panství Dobříš a panství Mníšek ve stejném kraji, platí výše uvedená charakteristika ze Soupisu podle víry z roku 1651 shodně pro obě panství.

---

²⁴ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 843-844

²⁵ Tamtéž, str. 843

²⁶ Tamtéž, str. 845

Vnitřní kritika pramene

V této části bych chtěla zjistit, zda je můj pramen spolehlivý a úplný co se týče evidence obyvatelstva, zda některé složky obyvatel neunikají zápisu a zda naopak některé nepřevažují. Podívám se tedy na poměry pohlaví u jednotlivých panství, celkovou strukturu obyvatelstva, jejich věk a také na to, do jaké míry byly uváděny děti předzповědního věku.

Poměr pohlaví

Tabulka 5

Poměr pohlaví ve vybraných panstvích

	muži	ženy	celkem
Dobříš	908	972	1880
Mníšek	159	183	342

Z výše uvedené tabulky mi po přepočtu vyšlo, že na panství Dobříš připadá na 100 žen 93 mužů a na panství Mníšek je to na 100 žen 86 mužů. U panství Dobříš bychom mohli říci, že je poměr mezi pohlavími celkem vyrovnaný, avšak u panství Mníšek je to již poměrně veliký rozdíl, může to tedy znamenat, že evidenci by mohly některé specifické složky mužské populace unikat. Podle výsledků Eduarda Maura jsou však mé výsledky ve shodě s výsledky celé české populace. Z jeho výsledků vyplývá, že na 100 mužů připadalo zpravidla kolem 110 žen i více a nepoměr mezi mužskou a ženskou populací byl větší ve městech než na venkově. Zatímco na vesnici počet žen připadajících na 100 mužů málokdy překračoval 110 a někde dokonce zůstával i pod 100, ve městech téměř vždy překračoval 120 a v mimořádných případech se pohyboval až kolem 150.²⁷ Jak to vypadalo s poměrem mužů a žen na vesnici a ve městě na mnou vybraných panstvích, nám ukazují tabulky 6 a 7.

Tabulka 6

Poměr pohlaví ve městech a na venkově- Mníšek

	muži	ženy	celkem
města	44	57	101
vesnice	115	126	241
celkem	159	183	342

Ve městě na panství Mníšek připadlo na 100 žen jen 79 mužů a na vesnici připadlo na 100 žen pouhých 89 mužů. Ukazuje se, že převaha žen je zřetelná jak na vesnici tak také ve městě.

²⁷ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČSČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 847

Tabulka 7

Poměr pohlaví ve městech a na venkově-Dobříš

	muži	ženy	celkem
města	69	93	162
vesnice	839	879	1718
celkem	908	972	1880

Na dobříšském panství připadlo ve městě na 100 žen pouze 74 mužů, což je ještě méně než na Mníšku a na vesnici na 100 žen připadlo 95 mužů.

Při porovnání hodnot na obou panstvích zjistíme, že ve městě jsou rozdíly mezi počtem mužů a žen opravdu poměrně veliké, kdežto na vesnici jsou poměry mužů a žen vyrovnanější. Tímto se nám tedy potvrdily teze Eduarda Maura, že rozdíly ve městě jsou daleko větší než na vesnici. Také se nám zde ukázalo, že na obou panstvích, a jak ve městech tak na vesnicích, všude převažovaly ženy nad muži. Zajímavé by však bylo, zda ženská složka populace převažovala nad mužskou v tzv. reprodukčním věku (15-49 let) nebo zda ve věku nad 50 let, což zjistím až později. Nejdříve bych se chtěla ještě vrátit k tomu, proč v takovém počtu převažovaly všude ženy a co to mohlo mít za důsledky. Podle Eduarda Maura tato nepravidelnost demografické struktury měla své závažné populační důsledky. Až jedna čtvrtina venkovských žen a ve městech dokonce jedna třetina i více žen v reprodukčním období prakticky zůstávala vyřazena z procesu reprodukce obyvatelstva. Ve svém okolí se tyto ženy buď vůbec nemohly vdát nebo jejich manželé byli již starci. Jedním z důvodů, proč tomu tak bylo, byla větší fyzická labilita mužského pohlaví v kojeneckém období a větší úrazovost chlapců v dětství a v mládí. Vedle biologických faktorů se však v dospělosti uplatňovaly i faktory jiné. Hlavním důvodem byl po 15. roce života odchod mladých hochů na vojnu.²⁸ Přitom od poloviny 17. století až do slezských válek zůstávaly na českém území dislokovány jen nepatrné vojenské síly, zatímco hlavní armády hájily císařské zájmy na Rýně a v Uhrách. Tam umřelo tisíce mladých mužů z českých zemí, a ti, kteří přežili, se vraceli domů zestárlí, zmrzačení, odvyklí práci a neschopní založit si rodinu. Vojna byla tedy další z důvodů, které jistě ovlivňovaly větší početnost žen nad muži.

Femininita populace nebyla ovšem českou zvláštností, v Evropě 17. a 18. století byla obecným jevem. Například ve Franche-Comté připadalo na konci 17. století na venkově na 1000 mužů 1064 žen a ve městech dokonce 1193, rozdíl mezi městem a venkovem tu byl tedy stejně zřetelný jako v Čechách.²⁹ A co se týče tak velkého rozdílu mezi muži a ženami ve městech, tak femininitu městské populace posiloval hlavně příchod služebných dívek z venkova. Zatímco na vesnici byla zaměstnávána hlavně mužská čeleď, ve městech byly žádány spíše děvečky a služky pro obstarávání domácích prací, kuchařky nebo chůvy.

²⁸ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str.849-850

²⁹ M. Reinhard-A. Armengaud- J. Dupaquier, Historie générale de la population mondiale, Paris 1968, str. 194

Věková struktura obyvatelstva

Zde přibližím, jak vypadala věková struktura obyvatelstva na daných panstvích, pokusím se také zjistit, zda byl i na těchto panstvích přítomen jev zaokrouhlování věku k určitým hodnotám a nakonec se také podívám na již výše zmíněné poměry žen a mužů v reprodukčním věku (15-49 let) a ve věku nad 50 let. Věkovou strukturu obyvatelstva zachycuje tabulka 7. Je rozdělena na kategorie muži a ženy, avšak z důvodu poměrně malého vzorku obyvatel na panství Mníšek jsem obě panství počítala dohromady.

Tabulka 8

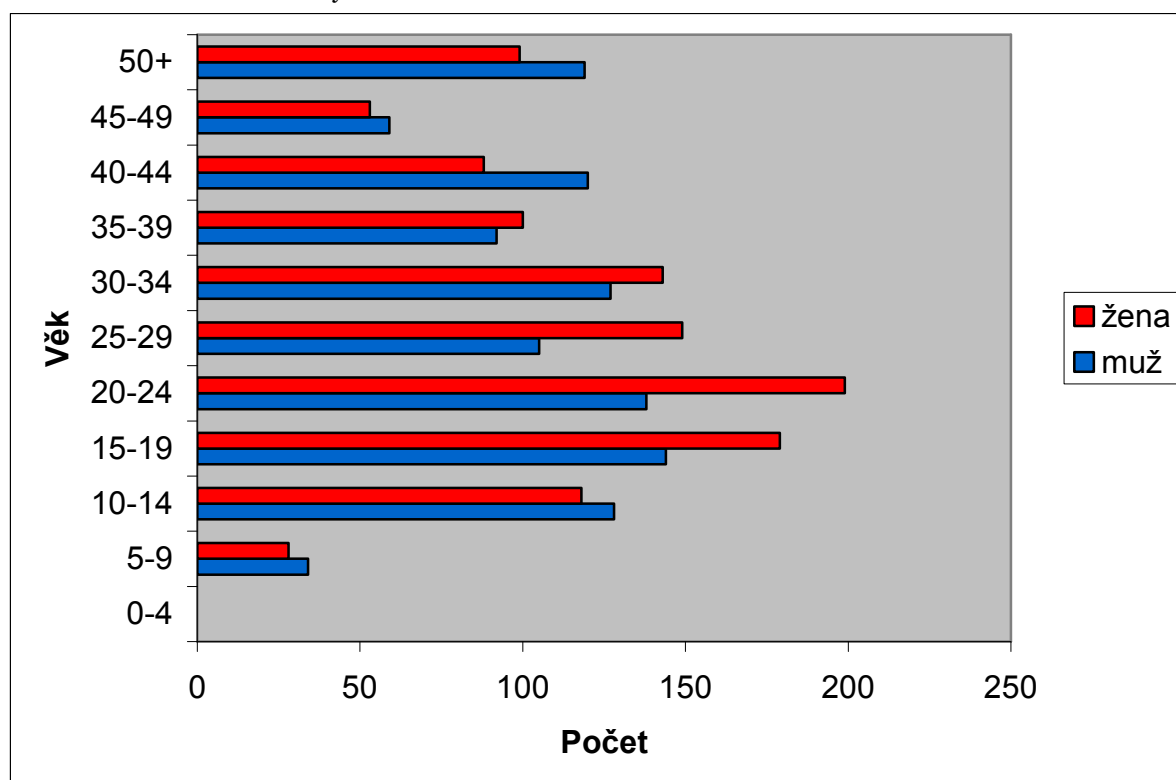
Věková struktura obyvatelstva – panství Mníšek a Dobříš

věk/pohlaví	muž	A (%)	B (%)	žena	A (%)	B (%)	celkem	%
0-4	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0
5-9	34	54,8	3,2	28	45,2	2,4	62	2,8
10-14	128	52,0	12,0	118	48,0	10,2	246	11,1
15-19	144	44,6	13,5	179	55,4	15,5	323	14,5
20-24	138	40,9	12,9	199	59,1	17,2	337	15,2
25-29	105	41,3	9,8	149	58,7	12,9	254	11,4
30-34	127	47,0	11,9	143	53,0	12,4	270	12,2
35-39	92	47,9	8,6	100	52,1	8,7	192	8,6
40-44	120	57,7	11,3	88	42,3	7,6	208	9,4
45-49	59	52,7	5,5	53	47,3	4,6	112	5,0
50+	119	54,6	11,2	99	45,4	8,6	218	9,8
CELKEM	1066		100,0	1156		100,0	2222	100,0

Vysvětlivky: A: % podíl ze všech osob daného věku

B: % podíl ze všech mužů/žen

Graf 1- Věková struktura obyvatelstva

Z výše uvedené tabulky nám vyplývá, že nejsou téměř zaznamenány děti ve věku 0-9 let, což znamená, že děti předzповědního věku nebyly v tomto kraji zaznamenávány. Oproti tomu děti zpovědního věku, tedy kategorie 10-14 let, byly poměrně početnou složkou populace. Z této kategorie je nejvíce dětí ve věku 10 a 12 let, což by odpovídalo věku, kdy šlo dítě poprvé ke zpovědi. Ve věku 9 let jsou všechny zapsané děti nekatolíky s nadějí na obrácení víry. Ale ani ve věkové kategorii 10-14 let nelze jistě říci, že je tato kategorie úplná. Neboť když ji porovnáme s kategorií 15-19 let, která je daleko početnější ve všech třech typech lokalit, zjistíme, že kategorie 15-19 let daleko převyšuje nad kategorií 10-14 let a když se podíváme na procentuální početnost dětí ve věku 0-14 let, která činí 13,9 % celé populace a porovnáme s odhady našich badatelů, které prezentuje E. Maur³⁰ a které počítají přibližně s 30%, je zde patrné, že opravdu nebyly zaznamenány všechny děti nejnižších věkových kategorií a děti předzповědního věku.

Dalším problémem spojeným s věkem je časté zaokrouhlování věku na celou desítku, o čemž pohovořím později.

Stejně zkreslování bylo zjištěno také u vyznání, kdy bylo v původním zápisu uvedeno, že dotyčný je nekatolík, ale poté přeškrtnuto a zapsána čárka u katolického vyznání. Zůstává otázkou, proč k přepisování údajů vůbec docházelo. Nejpravděpodobnějším vysvětlením bude, že hejtman či majitel statku, který za soupis odpovídal, nechtěl mít problémy s nekatolíky. Také je nutno vzít v úvahu, že Berounsko (Podbrdsko) bylo, stejně jako jiné kraje, zničeno válkou a častými průtahy vojsk po císařské silnici. Tímto způsobem snad chtěl zpracovatel zabránit dalšímu narušení chodu panství.³¹

Díky rozdělení na jednotlivé typy lokalit můžeme vidět rozdíly v početnosti ve stejných věkových kategoriích.³²

Nejpočetnější skupinou obyvatelstva na mnou vybraných panstvích je věková kategorie 20-24 let, která činí 15,2 % z celkového počtu obyvatel. Když porovnáme poměry mužů a žen v reprodukčním věku a ve věku nad 50 let, zjistíme, že v reprodukčním věku zcela převažují ženy, kdežto ve věku nad 50 let jsou to naopak muži. Což potvrzují i výsledky Eduarda Maura. Proč ženy převažovaly v reprodukčním věku jsem vysvětlila výš, ale proč se poměr mužů a žen ve prospěch mužů tak najednou obrátil ve věku nad 50 let nám může vysvětlit práce A. Blaschky o údělu venkovské ženy v minulosti.³³ Upozorňuje na zatížení ženského organismu častými porody, ale nelze tu opomenout i jiné možné faktory, jako například špatná evidence starých žen, případně i ženská snaha uvádět nižší věk. Rozhodující však byla velká fyzická námaha, neodpovídající ženské konstituci, která vedla k vyšší úmrtnosti žen ve vyšším věku. Tato skutečnost byla ale o to horší, že výrazná převaha žen nad muži charakterizovala především populačně nejproduktivnější skupiny 15-19, 20-24 a 25-29 let. Ve skupině 30-34 let byla již tato převaha mnohem menší, nebo se, a to častěji, měnila v převahu mužů. Ve věku 40-49 let již převládali muži.³⁴ Tyto výsledky,

³⁰ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, s. 844

³¹ Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko, Praha, Státní ústřední archiv, 1995, str. 9

³² viz. Přílohy: tabulky x,x,x

³³ Blaschka A.: Das Trautenauner Untertanenverzeichniss vom Jahre 1651, Jb DRGV 1925, str. 115, z článku- Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 847

³⁴ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 849

popisované Maurem, se naprosto shodují s mými. Opět nám je toho důkazem tabulka 4, kde vidíme, že ve věkové kategorii 15-19 let činí muži 44,6 %, kdežto ženy 55,4 % ze všech osob této věkové kategorie. Ve věkové kategorii 20-24 let tvoří muži 40,9 % a ženy 59,1 % ze všech osob dané věkové kategorie. Ve věkové kategorii 25-29 let tvoří muži 41,3 % a ženy 58,7 % ze všech osob dané věkové kategorie. Vidíme tedy, že ve všech třech věkových kategoriích, které uvedl také E. Maur převažují poměrně výrazně ženy. Co se týče věkových kategorií 30-34 a 35-39 let, tam se již hodnoty vyrovnávají. Muži tvoří postupně v těchto kategoriích 47,0 % a 47,9 % a ženy 53,0 % a 52,1 % ze všech osob daných věkových kategorií. Zde vidíme, že sice ženy stále ještě převažují, ale již nejsou mezi jednotlivými procentuelními údaji takové rozdíly jako v nižších věkových kategoriích. Také si můžeme všimnout, že zatímco s vyšším věkem se u mužů procento zvyšuje, u žen se naopak snižuje. Od 40 let výše již jasně převažují muži.

Další důležitou skutečností, kterou jsem při statistice údajů zjistila je, že vůbec nejsilnějšími věkovými kategoriemi jsou u obou pohlaví 20, 30 a 40 let, tedy hodnoty dělitelné deseti. Příkladem a důkazem zároveň nám můžou být tabulky 9 a 10.

Tabulka 9

Zaokrouhlení věku v letech 19-21

věk	ženy			muži			CELKEM
	počet osob	A	B	počet	A	B	
19	20	15,2	1,7	15	17,9	1,7	35
20	87	65,9	7,5	58	69,0	6,5	145
21	25	18,9	2,2	11	13,1	1,2	36
CELKEM	132	100,0		84	100,0		216

Tabulka 10

Zaokrouhlení věku v letech 29-31

věk	ženy			muži			CELKEM
	počet osob	A	B	počet	A	B	
29	4	3,7	0,3	4	5,7	0,4	8
30	94	87,0	8,1	63	90,0	5,9	157
31	10	9,3	0,9	3	4,3	0,3	13
CELKEM	108	100,0		70	100,0		178

Vysvětlivky: A - % podíl ze všech žen/mužů těchto tří věkových kategorií

B- % podíl z celé populace (1066 mužů, 1156 žen)

Z tabulek a grafů vyplývá, že i v těchto panstvích byl při popisu obyvatel zaokrouhlován jejich věk. Vytvořila jsem dvě tabulky v rozmezí 19-21 let a 29-31 let, aby bylo vidět, že zaokrouhlení na desítkovou soustavu není specifikem jen určitého věku. U obu tabulek vidíme, že jasně převažují hodnoty ve věku 20 (65,9 % ženy, 69,0 % muži) a 30 let (87,0 % ženy, 90,0 % muži). Na druhé straně Maur poznamenává, že právě skutečnost, že jako zaokrouhlený věk bývá běžně uváděno 20 let u ženy a 30 u jejího manžela, případně 30 let u ženy a 40 let u manžela, naznačuje, že desetiletý věkový rozdíl mezi manžely byl považován za zcela běžný, ba dokonce

typický.³⁵ O tomto pohovořím ale až později. Když se podíváme na sloupečky označené písmenem „B“, kde jsou uvedeny podíly z celé populace, i zde se nám sice ukazuje, že věk z desítkové soustavy je procentuálně více zastoupen než ostatní věkové kategorie, ale v rámci celé populace nejsou tato čísla tolik vysoká.

Pokud bych měla shrnout, nakolik Soupis podle víry pro panství Mníšek a Dobříš spolehlivě zachycuje všechny složky obyvatelstva, tak asi největší výtku bych zde měla vůči zapisování dětí předzповědního věku, neboť se zde vyskytlo pouze několik výjimek dětí, které byly mladší deseti let (nejmladšímu bylo sedm let) a v kolonce „vyznání“ měly napsáno „nekatolík s nadějí na obrácení (n+)“. Dalším problémem je také již zmíněné zaokrouhlování věku, ale jelikož se s tímto problémem setkáváme v celých Čechách a ve všech soupisech pro jednotlivé kraje, beru to jako fakt, s kterým musím v historické demografii počítat. Ostatní zjištěné hodnoty jsou podobné jako hodnoty uvedené u E. Maura, s kterým jsem své výsledky porovnávala, a proto považuji Soupis poddaných podle víry z roku 1651 pro Berounsko za poměrně spolehlivý pramen.

Berní rula z roku 1654

Berní rula, z které hlavně budu čerpat informace o hospodářském charakteru vybraných panství a kraje, byla prvním celozemským katastrem českých zemí. Hlavním účelem, za kterým měla být berní rula pořízena, nebylo určit přesnou výměru poddanské půdy, ale zjistit počet a kvalitu daňových poplatníků.³⁶ Pro sestavení Berní ruly pro celou zemi byly původně určeny 3 čtyřčlenné komise, která měla na sepsání přibližně 3 měsíce. A jelikož nebyly dané formuláře pro zaznamenávání údajů, záleželo na každé komisi, jak údaje zaznamenala. Jednotlivé zápisy jsou tedy různě spolehlivé a proto je možné, že daň, která byla podle nich vyměřena, byla mnohdy nespravedlivá. Také z toho vzešly pozdější snahy o revizitaci Berní ruly. Jedná se o to, že hranice držby půdy pro jednotlivé kategorie (sedlák, chalupník, zahradník) nebyly jednotné a často se překrývaly. V některých zápisech jsou například za zahradníky považováni pouze ti hospodáři, kteří nedrží žádnou půdu, v jiných jsou za zahradníky bráni i hospodáři se 4 strychy půdy. Hlavní příčinou takového dělení byla snaha rozdělit berní zatížení spravedlivě na všechny obyvatele podle toho, jaké byly jejich skutečné výdělky ze všech jejich výdělečných činností. Tvůrci Berní ruly argumentovali tím, že v různých lokalitách je půda různě úrodná, v některých krajích mají lidé další výdělky z domácího řemesla a liší se také ostatní náklady na hospodaření. Podle této argumentace mají lidé v „horách“ sice méně půdy, mají však velké výdělky z nezemědělské činnosti a nemají takové náklady na udržování rozsáhlé usedlosti jako lidé v „krajích“. Proto je tedy na místě, aby hospodář například s 8 strychy půdy odváděl v „horách“ daň za 1 osedlého, kdežto v „krajích“ spadá do kategorie hospodářů počítaných 4 za osedlého. V této věci se vedly ještě v dobách revizitací ruly dlouhé spory.³⁷

---

³⁵ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 852

³⁶ Pekař J.: České katastry 1654-1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním, Praha, Historický klub 1932, str. 6

³⁷ Tamtéž, str. 24,30

Rula je uspořádána ve svazcích po krajích a v rámci krajů pak po jednotlivých panstvích, seřazených podle 4 stavů. U jména panství je uveden i majitel a jsou tam uvedena všechna poddanská hospodářství. Jinak šlechta v tomto seznamu poplatníků je uvedena pouze tehdy, pokud drží berní podléhající majetek. Velice důležité také je, že Berní rula popisuje také všechny pusté vesnice i všechna pustá stavení. Můžeme tak zjistit, jak dopadla třicetiletá válka na jednotlivá hospodářství, ale také počet hospodářství ve vsi pře válkou současně. Pod každou vsí jsou zapsáni hospodáři celým jménem a u nich jsou uvedeny všechny aktivity, kterými se živí, jako je celková výměra půdy, výměra půdy, kterou hospodář osívá na jaro a na zimu, kolik má potahů a kolik dobytka, popřípadě jaké handle a živnosti vedou mimo zemědělství.

Na konci každé vsi nebo městečka je zhodnocení jejich hospodářské stránky, ale je tam také uveden skutečný počet osedlých, kvalita polí, stavení, luk a dobytka, zhodnocení škod, které způsobila třicetiletá válka a shrnutí všech způsobů obživy daného obyvatelstva. Toto shrnutí se nazývá tzv. „dobré zdání“.

Z těchto údajů tedy zjistíme ekonomickou sílu poddaného obyvatelstva po třicetileté válce. Usedlosti, které byly nově osazené v letech 1652-1654, byly uvedeny odděleně, protože hospodáři byli na těchto usedlostech po dobu tří let osvobozeni od daně, aby si mohli zpustlá pole opět vzdělat.³⁸

Rula tedy zapisuje pouze „osedlé“ hospodáře. „Osedlý“ byla abstraktní berní jednotka, kdy jednomu osedlému odpovídal jeden sedlák nebo jeden měšťan. Ten byl považován za dobře si stojícího hospodáře. Horší jsou dva až tři na osedlého. Dokonce až 4 chalupníci se rovnají osedlému, mají každý 7-12 korců (=strych), případně stačilo i méně, pokud měli vinice nebo chmelnice. Zahradníci jsou do 6 korců, jednoho usedlého vydá teprve 8 nebo 16 zahradníků, podle řemesla nebo dobytka.³⁹ Hlavním kritériem pro zařazení hospodářů mezi sedláky, chalupníky nebo zahradníky bylo vlastnictví potahu a velikost jejich držby půdy. Velikost hospodářství se počítala v jednotce-strych (1 strych = 4 věrtele).

Berní rula pro Podbrdský kraj je rozdělena stejně jako ostatní kraje do několika rubrik:

- 1) *Panství* resp.statek pro jméno dominia
- 2) *Jméno jeho držitele*
- 3) *Jméno města* nebo podd. Městyse
- 4) *Jména vesnic a hospodářů*

Po těchto rubrikách jmen následují nejprve rubriky pro údaje o hospodářích:

- 5) *s potahem*
- 6) *bez potahu*
- 7) *„rolí má a osívá“* a) „vorný“ b) „porostlý“ c) „(seje) na zimu“ d) „(seje) na jaro“ (jednotka 1 strych)
- 8) *„v nově se usazují“* a to v letech a) „16(51)“ b) „16(52)“ c) „16(53)“
- 9) *„usedlí, však pohořelí“*
- 10) *„pustí“*
- 11) *„potahův chovati může“* a) „nyní má“
- 12) *„krav chovati může“* a) „nyní má“
- 13) *„dobytka jalovýho“, „ovčího“, „sviňskýho“*
- 14) *„handle, řemesla a živnosti vedou“*

³⁸ Hradecký Emil, Dr.: Berní rula 26, Kraj Podbrdský, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1952, str. 32

³⁹ Doskočil, K.: Berní rula 2, Popis Čech r 1654: souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1953, str. 6

Na levé straně knihy jsou údaje o rolnících a na pravé straně jsou stejným způsobem zaznamenáni chalupníci a zahradníci.⁴⁰

Po popsání jednotlivých hospodářů jsou u jednotlivých měst, městysů a vsí také zapsány pusté grunty. Na závěr každého panství byla vyhotovena „summa při témž panství“ - tedy počet měst, městeček a vesnic, počet sousedů a sedláků, chalupníků a zahradníků, případně také pivovar, který se na panství nachází.

Podbrdský kraj se podle majetkového rozdělení dělil na : 3 císařská panství, 9 panství stavu duchovního, 16 panství stavu panského (zde Dobříš a Mníšek), 17 panství stavu rytířského, 2 panství stavu městského a 3 města královská a horní.

Co se týče krajů v 17. století, tak dříve se kraje nerozdělovaly jako dnes na okresy, ale na dominia nebo patrimonia, jejichž představitelem a majitelem byla vrchnost. Feudální společnost znala dominia nejrůznějších rozměrů, od obrovských útvarů o mnoha desítkách vesnic a třeba i několika městech (příklad Dobříš) až po nejdrobnější držebnosti, jimiž byla třeba jen část vsi nebo jediný dvůr či dokonce pouhý mlýn, jako tomu bylo právě v kraji Podbrdském. Držitelem „držebnosti“ mohl být (ovšem kromě krále) jen příslušník některého ze čtyř stavů, tedy buď stavu duchovního, panského, rytířského nebo městského. Výjimku tvořily jen tzv. svobodné dvory a lenní dvory čili manství, jejichž obyvatelé sice nepatřili k žádnému ze jmenovaných stavů, nebyli však ani počítáni k poddaným, k nimž náležela valná většina celého národa. Abychom detailněji poznali Podbrdský kraj, je nám k dispozici Berní rula, která vypočítává všechna dominia, ale také všechna místa k nim patřící, pokud byla osazena poddaným lidem. To proto, že tehdy se výše zdanění neřídila podle skutečného majetku vrchnosti, ale podle toho, kolik ta která vrchnost vlastnila tzv. rustikálu (půda, jejímž vrchním vlastníkem je sice feudál, na které však sídlí a hospodaří poddaný rolník a která byla základem pro pozemkovou daň⁴¹), kdežto to ostatní, tj. dominikál (panská půda, kterou si vrchnost obdělávala ve vlastní režii, tj. prostřednictvím robotní práce nebo námezdních pracovníků⁴²), byl dávek zproštěn. Ještě v polovině 17. století nese vnitřní rozdělení Podbrdského kraje stopy rané feudálního vývoje v tom, že jen část dominií, jež obsahuje, tvoří souvislý a uzavřený územní celek, kdežto jiná dominia jsou po částech rozptýlena krajem, takže tu a tam vzniká zcela nepřehledná spleť vzájemně se prolínajících držav.

Užitá metoda

Vzhledem k tomu, že v těchto dvou pramenech je mnoho údajů a mnohé by mohly být pro běžného čtenáře nesrozumitelné, považuji za důležité objasnit, které údaje jsem si pro můj výzkum vybrala a co vlastně znamenají.

Ze Soupisu podle víry z roku 1651 byly pro mne důležité údaje o celkovém počtu obyvatel na jednotlivých panstvích, početní poměr mužů a žen, počet domácností celkově, počet usedlých domácností, počet podružských poddomácností a počet domácností vedených pouze ženou. Také mne zajímal rodinný stav žen, jejich věk a struktura rodiny, ve které žena stála v čele domácnosti. Všechny tyto údaje jsem

---

⁴⁰ Hradecký Emil, Dr.: Berní rula 26, Kraj Podbrdský, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1952, str. 32-33

⁴¹ Hrach, P. a kol.: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, 6.díl, Diderot, Praha, 1999, str. 471

⁴² Hrach, P. a kol.: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, 2.díl, Diderot, Praha, 1999, str. 272

porovnávala s údaji o mužích nebo o celém obyvatelstvu. Propojení všech těchto údajů by nám mělo pomoci lépe poznat, jak vypadala domácnost v čele se ženou a za jakých podmínek mohla vzniknout.

Při mém výzkumu jsem se řídila několika pravidly. Při posuzování velikosti nebo hranice domácnosti jsem počítala usedlé domácnosti a podružské poddomácnosti zvlášť. Je to proto, že ne u všech podruhů bylo zřejmé, zda patřili k usedlé domácnosti nebo zda tvořili samostatnou podružskou „poddomácnost“, neboť podruzi byli často ženatí a měli děti a často se stávalo, že bydleli u hospodáře, ale s jeho rodinou se nestravovali. Ale ne vždy žily v podruží jen celé rodiny. Velice časté také bylo, že v podruží byl vdovec nebo vdova nebo jen jedna osoba, která mohla být i s hospodářem příbuzná (otec hospodáře, matka hospodáře nebo rodiče jeho ženy a další příbuzní). Proto je poměrně těžké určit, kdy tyto podruhy počítat do domácnosti hospodáře. Do domácnosti jsem ale určitě počítala veškerou čeleď. Dalším problémem, u kterého jsem si musela ustanovit určitá pravidla bylo, že při zámcích nebo některých statcích nebylo jasné, koho považovat za člena domácnosti a koho již ne a ani postavení v té rodině nebylo z popisu jasné, a tak jsem všechny tyto členy považovala jako jednu domácnost.

Kritéria k určení podružské poddomácnosti:

- U hlavy domácnosti je jasně uvedeno, že je to podruh nebo podruhyň
- Není sice jasně uvedeno, že jde o podruha, ale podle grafického znázornění lze poznat, že jde o podružskou poddomácnost
- Pokud je to osoba, kterou nemůžeme brát kvůli jejímu vyššímu věku jako čeleď nebo dítě v opatrovnictví, a není tam explicitně uvedeno, že jde o rodiče nebo sourozence.

Jiné možnosti se v mém vzorku nevyskytly.

Jako usedlé hospodáře jsem považovala ty, u kterých bylo napsáno povolání nebo přízvisko hospodář, soused aj.

Při tomto rozdělení se mi v práci nevyskytla domácnost, u které bych nemohla určit, zda jde o usedlou domácnost nebo zda jde o podružskou poddomácnost.

Při výběru údajů z Berní ruly z roku 1654 mne samozřejmě nejvíce zajímalo, kolik žen-hospodyň je v čele hospodářství, neboť jak jsem již dříve uvedla, Berní rula obsahuje pouze usedlé hospodáře. Tyto údaje a tyto ženy spojím s údaji ze Soupisu podle víry a zjistím tak komplexnější údaje o ženách v čele usedlých domácností. Dalším důležitým údajem bude pro mne velikost ženského hospodářství, které porovnáím s velikostí hospodářství v čele s mužem. Jelikož Berní rula rozděluje hospodáře do 4 základních kategorií na měšťany, sedláky, chalupníky a zahradníky, bude také zajímavé zkoumat, v jaké společenské kategorii se ženská hospodářství vyskytují. Také zde mohu zjistit u některých hospodářů jejich povolání a případně porovnat s údaji o povolání v Soupisu podle víry.

U obou pramenů jsem rozlišovala mezi městem a vesnicemi. V mém případě se u mnou vybraných panství nevyskytl problém s rozlišením, zda jde o vesnici či město, neboť u obou panství se vyskytuje jeden městys a ostatní jsou vesnice nebo panské dvory, které jsem přiřadila mezi vesnice.

VLASTNÍ VÝZKUM

I. Ze Soupisu podle víry

Rodinný stav žen

V této části se podívám na rodinný stav žen z celé populace mnou vybraných panství Mníšek a Dobříš, porovnám je s rodinným stavem mužů z celé populace, a poté tyto výsledky porovnám s rodinným stavem žen v čele usedlé domácnosti a v čele podružské poddomácnosti. Tímto zjistím, zda se ženy v čele domácnosti rekrutovaly z kategorií žen, které v celé populaci tvořily největší podíly, a ty opět porovnám s hodnotami mužů v čele domácností.

Tabulka 11

Rodinný stav žen celé populace- Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodná	A	B	vdaná	A	B	vdova	A	B	CELKEM	%
0-9	23	100,0	5,9	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	23	2,0
10-14	116	100,0	29,9	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	116	10,0
15-19	120	66,3	30,9	61	33,7	9,8	0	0,0	0,0	181	15,7
20-24	45	23,8	11,6	134	70,9	21,4	10	5,3	7,0	189	16,3
25-29	29	18,0	7,5	126	78,3	20,2	6	3,7	4,2	161	13,9
30-34	21	14,5	5,4	111	76,6	17,8	13	9,0	9,1	145	12,5
35-39	12	12,4	3,1	67	69,1	10,7	18	18,6	12,6	97	8,4
40-44	11	12,6	2,8	61	70,1	9,8	15	17,2	10,5	87	7,5
45-49	5	8,8	1,3	33	57,9	5,3	19	33,3	13,3	57	4,9
50+	6	6,0	1,5	32	32,0	5,1	62	62,0	43,4	100	8,7
CELKEM	388	33,6	100,0	625	54,1	100,0	143	12,4	100,0	1156	100,0

Vysvětlivky: A - % podíl ze všech žen daného věku

B - % podíl ze všech žen v dané kategorii

Tato tabulka platí pro všechny typy lokalit, tedy jak pro panský dvůr, město, tak pro vesnici. Tabulky rozdělené na jednotlivé typy lokalit jsou uvedeny v příloze „tabulky“. Kvůli malému vzorku obyvatelstva na panství Mníšek jsem ženy z obou panství sečetla dohromady, aby mi tak vyšly věrohodnější procentuelní výsledky. Stejně rozvržené tabulky jsou také u mužské populace níže.

Z celkového počtu 1156 žen na panstvích Mníšek a Dobříš jich je nejvíce ve všech třech kategoriích na vesnicích. Když se podíváme na jednotlivé věkové kategorie, tak u svobodných žen zjistíme, že jejich počet jde sestupně od věkové kategorie 15-19 let, kde jich je ve všech třech oblastech nejvíce a se vzrůstajícím věkem jich ubývá. Ve věkových kategoriích 0-9 a 10-14 let je méně svobodných žen než v další věkové kategorii, i když z logického hlediska by jich právě zde mělo být nejvíce. Souvisí to nejspíše právě s otázkou úplnosti a preciznosti zápisu dat do Soupisu podle víry, o

kteře jsem hovořila již v kritice pramene. U vdaných žen jejich podíl postupně stoupá od nejnižšího věku a vrcholí ve všech oblastech ve věku 20-24, 25-29 a 30-34 let, kdy se procentuální podíl pohyboval okolo 70 – 80 % ze všech vdaných žen. Také ve výsledcích E. Maura byla nejpočetnější skupinou vdaných žen věková skupina 25-29 let, a to v rozmezí 73-94 %⁴³ (mé hodnoty 78,3 %). A u žen-vdov je to oproti svobodným opačně, tedy procentuální podíl od nejnižšího věku stoupal a nejvyšší počet vdov byl ve všech třech oblastech ve věkové kategorii 50+. Nejvíce vdov je na vesnici ve věku 50+, a to 49 (43 % ze všech vdov na vesnici). Také když porovnáme procentuální podíl žen-vdov ze všech žen daného věku 50+, tak je kategorie vdov nejpočetnější (64,5 %). Tato skutečnost vysokého podílu vdov by nám mohla naznačit, že by mohl být největší počet žen v čele domácností právě z této skupiny, ale samozřejmě záleží na tom, zda jde o ženu usedlé domácnosti nebo zda je to žena z podružské poddomácnosti, neboť, jak už bylo řečeno výše, také hospodářské poměry souvisely s tím, zda žena stála v čele domácnosti nebo ne. Což si ukážeme v dalších kapitolách. Nyní ještě porovnáme hodnoty mužské populace.

Tabulka 12

Rodinný stav mužů celé populace-Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodný	A	B	ženatý	A	B	vdovec	A	B	CELKEM	%
0-9	33	100,0	7,7	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	33	3,1
10-14	135	99,3	31,5	0	0,0	0,0	1	0,7	3,4	136	12,8
15-19	130	89,7	30,4	15	10,3	2,5	0	0,0	0,0	145	13,6
20-24	74	52,9	17,3	65	46,4	10,7	1	0,7	3,4	140	13,1
25-29	12	11,8	2,8	88	86,3	14,4	2	2,0	6,9	102	9,6
30-34	10	8,2	2,3	111	91,0	18,2	1	0,8	3,4	122	11,4
35-39	6	7,1	1,4	76	89,4	12,5	3	3,5	10,3	85	8,0
40-44	12	9,8	2,8	107	87,7	17,6	3	2,5	10,3	122	11,4
45-49	5	8,5	1,2	53	89,8	8,7	1	1,7	3,4	59	5,5
50+	11	9,0	2,6	94	77,0	15,4	17	13,9	58,6	122	11,4
CELKEM	428	40,2	100,0	609	57,1	100,0	29	2,7	100,0	1066	100,0

Vysvětlivky: A - % podíl ze všech mužů daného věku

B - % podíl ze všech mužů v dané kategorii

Co se týče mužské populace, tak v kategorii svobodných jich je nejvíce na panském dvoru a v městyse ve věku 15-19 let (panský dvůr- 34,8%, městys 33,3% ze všech mužů dané kategorie), což je zřejmé. Co se týče ženatých mužů, tam jsou nejsilnější věkové kategorie ve věku 30-34 a 40-44, s tím že na vesnici je ještě velice silná věková skupina 25-29 let. Když se podíváme na rodinný stav mužů v jednotlivých typech lokalit v příloze „tabulky“, zjistíme také rozdíly ženatých a svobodných ve městě a na venkově. Ve městě bylo daleko méně ženatých mužů v jednotlivých věkových kategoriích než na vesnici. E. Maur o tomto píše, že tito svobodní muži mohli být například zčásti tovaryši, zčásti sloužící, ale také měšťanští synové, kteří čekali, až jim otec předá živnost nebo alespoň vypomůže při založení samostatné existence.⁴⁴

⁴³ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 855

⁴⁴ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 857

Celkově však zde můžeme vidět relativně nízký sňatkový věk jak u mužů tak u žen.

Při porovnání se hodnotami žen se nám zde ukazují velice zajímavé rozdíly. Vdané ženy totiž tvořily nejpočetnější věkovou skupinu ve věku 20-24 a 25-29 let, vdávaly se tedy o 2-4 věkové kategorie dříve než tomu bylo u mužů. Takový věkový rozdíl nám potvrzuje příslušnost mnou vybraných panství do tzv. západního typu rodiny, kde muž nejdříve musel dokázat, že je schopen finančně zajistit svou budoucí rodinu, a teprve poté se mohl oženit.⁴⁵ Také je ovšem velmi zajímavý rozdíl u podílů ženatých x vdaná a vdovec x vdova ve vyšších věkových kategoriích. Ve věkové kategorii 50+ vidíme, že jsou hodnoty žen a mužů obrácené. Zatímco u mužů je oproti vdovcům velice mnoho ženatých (77 % ze všech mužů dané věkové kategorie), u žen je v této věkové kategorii poměrně málo vdaných (32 % ze všech žen dané věkové kategorie) a o mnoho více vdov (62 % ze všech žen dané věkové kategorie). Takový rozdíl u rodinného stavu mužů a žen ve vyšším věku je způsoben také tím, že muži se často podruhé ženili, kteří si však raději brali mladé dívky nebo mladé vdovy s málo dětmi, kdežto u žen nebylo tak jednoduché se podruhé vdát. Neboť ty, které nemohly nabídnout ani bohatství ani mládí, zůstávaly již trvale vyřazeny z manželského života.⁴⁶

S rozdílným sňatkovým věkem mužů a žen také souvisí věkové rozdíly mezi manžely. Podle výsledků výzkumu E. Maura bylo nejvíce rodin, kde věkový rozdíl manželů činil 1-10 let.⁴⁷ Což se mi také potvrdilo (tabulka ?).

Tabulka 13
Věkový rozdíl mezi manžely

		MNÍŠEK		DOBŘÍŠ	
		počet	%	počet	%
počet manželských párů		100		497	
manžel:manželka		počet		počet	
starší o :	mladší	7	7,0	73	14,7
	stejně starý	4	4,0	1	0,2
	1-10 let	72	72,0	291	58,6
	11-20 let	15	15,0	106	21,3
	21- ?	2	2,0	26	5,2
CELKEM		100		497	
věkový rozdíl	muž starší o	34		40	
	muž mladší o	23		25	

Vysvětlivky: % - podíl ze všech manželských párů daného panství

Při pohledu na tuto tabulku se nám opravdu potvrzuje, že nejpočetnější kategorií je věkový rozdíl od jednoho do deseti let, s tím, že nejpočetnějším věkovým rozdílem

⁴⁵ Maur E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha, ČSAV, 1971, str. 856

⁴⁶ Tamtéž, str.855

⁴⁷ Tamtéž, str. 852

byly 2, 4 a 10 let, a vždy byl muž starší než žena. Avšak ani skupina 11-20 let věkového rozdílu není zanedbatelnou položkou. Jedním z velkých problémů při velkém věkovém rozdílu manželů, bylo snižování natality. Na tu měl ale také vliv sňatkový věk. Čím je vyšší, tím je pochopitelně kratší reprodukční období každé ženy. Ale jelikož Soupis poddaných podle víry o sňatkovém věku manželů nehovoří, jedinou možností, jak si vytvořit alespoň přibližnou představu o sňatkovém věku, je srovnání počtu svobodných a vdaných žen v jednotlivých věkových kategoriích.

Existence výrazných věkových rozdílů mezi manžely ukazuje, že porozumění mezi snoubenci bylo při uzavírání sňatku vedlejší záležitostí, že manželství bylo především ekonomickým svazkem. Rozdílný věk manželů měla ale také závažné psychosociální důsledky. Vysoký věk otce omezoval jeho vliv na výchovu dětí, ale izoloval psychicky i ženu od muže. Také když děti dorůstaly, byl otec často již starý nebo dokonce mrtvý. To znamenalo nejen větší závislost dětí na matku, ale také vyšší počet žen-vdov, které se vdávaly s velkými obtížemi, jak již o tom byla a také ještě bude řeč.

Podíl žen v čele usedlé domácnosti a v čele podružské poddomácnosti

Tabulka 14

Podíl ovdovělých osob v čele usedlých domácností-Mníšek

	počet	A	B
vdova	6	100,0	6,7
vdovec	0	0,0	0,0
manželský pár	84	---	93,3
celkem	90		100,0

Tabulka 15

Podíl ovdovělých osob v čele usedlých domácností-Dobříš

	počet	A	B
vdova	46	80,7	10,0
vdovec	11	19,3	2,4
manželský pár	401	---	87,6
celkem	458		100,0

Vysvětlivky: A- % podíl ze všech domácností vedených vdovou/vdovcem

B- % podíl ze všech domácností na daném panství

Tabulka 16

Podíl ze všech rodin na panstvích- Mníšek, Dobříš

	počet	%
vdova	52	9,5
vdovec	11	2,0
manželský pár	485	88,5
Celkem	548	100,0

Vysvětlivky: %-podíl ze všech rodin na vybraných panstvích

Tyto tabulky nám ukazují, jaký je podíl domácností, kde je v čele žena-vdova, kde muž-vdovec a kde se vyskytuje pár. Třetí tabulka je pouze součtem dvou výše uvedených panství pro větší přehled. Jednotlivce jsem označila vdova a vdovec proto,

že ve všech případech se ze Soupisu podle víry ukázalo, že jsou to opravdu hospodáři nebo hospodyně, kterým jejich protějšky zemřely. Na Mníšku však nemáme žádného vdovce, což nám může naznačovat, že se muži i ve vyšším věku dost často opět ženili. A proto byli v soupisu zapsáni jako hospodáři a ne jako vdovci. Zda se znovu oženili, můžeme pouze vydedukovat například z věku jeho ženy nebo z věku dětí. Na panství Dobříš vidíme, že i zde počet vdov výrazně převažuje nad počtem vdovců v čele domácnosti (80,7% ze všech vdovců a vdov v čele domácnosti na daném panství). Když porovnáme tyto rodiny pouze s jedním rodičem s celkovým počtem všech rodin (B), tak nám nevyjdou úplně malá čísla.

Podíl žen–vdov v čele domácnosti je na panství Mníšek 6,7% ze všech rodin na panství a na panství Dobříš je to 10 %. Kdybychom tyto hodnoty opět porovnali pouze s hodnotami všech domácností na mnou vybraných panstvích, opět by se nám tyto hodnoty zdály celkem vysoké. Porovnáme je tedy také s hodnotami jiných panství v Čechách a také s hodnotami v Evropě.

Tabulka 17

Podíl ženských domácností na dalších panstvích v Čechách (v %)

panství	1651
Frýdlant	6,2
Liberec	5,2
Děčín	7,6
Poděbrady	5,4
Rychnov	3,3
Chýnov	5,5
Vyšší Brod	0

Tabulka 18

Podíl ženských domácností v Evropě (v %)

země	17. století
Rakousko	3,6
Anglie	18,2
Francie	17,7
Německo	14,7
Maďarsko	15,9
Skotsko	1
Wales	15,3

Údaje převzaty z: Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 11, 15

Když mé výsledky porovnáme s výsledky ostatních panství v Čechách⁴⁸, zjistím, že panství Mníšek se pohybovalo v průměru s ostatními panstvími, ale hodnoty panství Dobříš byly poměrně vyšší. Když porovnáme průměrné hodnoty evropských zemí v 17. století⁴⁹, tak jsou naopak, tedy kromě Rakouska, mé hodnoty i hodnoty ostatních českých panství nepoměrně nižší.

⁴⁸ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 11

⁴⁹ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 15

Zjistila jsem tedy, že na obou panstvích je žena v čele domácnosti pouze tehdy, pokud je vdova. Ani v jednom případě se neobjevila vdaná (pokud nebyl muž z nějakého důvodu nepřítomen- souvisí to s principy dědického práva, které jsem vysvětlila na začátku mé práce v kapitole o tradiční rodině) nebo svobodná hospodyně. Tímto faktem se nám potvrzuje tvrzení, že v 17. století je společnost patriarchální, tedy že v čele domácnosti stojí převážně muž a žena se do čela dostane spíše sporadicky. Ale jak to vypadá u podružské domácnosti? Jsou tam nějaké rozdíly oproti usedlým domácnostem? Na to nám odpoví tabulky ? a ?.

Tabulka 19
Podružské poddomácnosti-Mníšek

	1 osoba	A	B	manželský pár	A	B	ovdovělá osoba s rodinou	A	B	CELKEM	%
muži	2	9,5	10,0	19	90,5	100,0	0	0,0	0,0	21	51,2
ženy	18	90,0	90,0	0	0,0	0,0	2	10,0	100,0	20	48,8
CELKEM	20	48,8	100,0	19	46,3	100,0	2	4,9	100,0	41	100,0

Tabulka 20
Podružské poddomácnosti- Dobříš

	1 osoba	A	B	manželský pár	A	B	ovdovělá osoba s rodinou	A	B	CELKEM	%
muži	12	8,8	10,8	122	89,1	100,0	3	2,2	16,7	137	54,6
ženy	99	86,8	89,2	0	0,0	0,0	15	13,2	83,3	114	45,4
CELKEM	111	44,2	100,0	122	48,6	100,0	18	7,2	100,0	251	100,0

Vysvětlivky: A- % podíl ze všech mužů/žen
B- % podíl ze všech osob dané kategorie

Tyto tabulky jsem rozdělila jinak než u usedlých osob, poněvadž u usedlých osob to bylo jednoznačné, že žena byla v čele pouze tehdy, pokud byla vdovou, kdežto u podružských poddomácností je to trochu složitější. Koho počítám do podružské poddomácnosti, jsem upřesnila v „užité metodě“. A jelikož počítám jako podružskou poddomácnost také jednu osobu, rozdělila jsem to do výše uvedených tří kategorií. Co se týče samotných podruhů, zde převažovaly ženy-podruhyně, a to na obou panstvích. Pokud se podíváme na podružské poddomácnosti s oběma manžely, tak na obou panstvích byl v čele pouze muž, což je zřejmé a což bylo stejné také u usedlých domácností. Nejdůležitější kategorií pro můj výzkum je však poslední kategorie, a to rodina, kde je pouze jeden z manželů a k němu náleží další členové rodiny. Kdo patří do rodiny jsem opět vysvětlila v části o „tradiční rodině“. Nejdůležitější kategorií je proto, že se pouze zde objevily domácnosti v čele se ženou. Někdo může namítnout, že i v domácnostech tvořených pouze jednou ženou jsou to ženy, kdo je v čele domácnosti, ale pro můj výzkum jsou důležitější ženy v čele domácnosti s dalšími členy, neboť teprve zde se ukazuje, zda žena mohla vést i početnější domácnost.

Jak je zřejmé, ženy v čele domácnosti s dalšími členy jsou výhradně ovdovělé osoby. Na panství Mníšek jsou v čele podružských poddomácností pouze 2 ženy a dokonce žádný muž, na panství Dobříš je žen v čele podružských poddomácností 15 (83,3 % ze všech osob dané kategorie) a muži jsou jen 3 (16,7 % ze všech osob dané kategorie). Tyto výsledky nám mohou opět potvrzovat dvě teze. Za první, že se muži-vdovci častěji podruhé ženili a za druhé, že se ženy mohly dostat do čela domácnosti více méně jen tehdy, pokud manžel umřel.

Jaký je poměr usedlých ženských domácností a podružských poddomácností nám ukazuje tabulka 21.

Tabulka 21

Počet usedlých ženských domácností a podružských poddomácností

	1 osoba	ovdovělá osoba s rodinou
usedlé	0	52
podružské	117	17
celkem	117	69

Vidíme, že pokud bereme v potaz jako ženu v čele domácnosti jen jednu osobu, tak se tyto ženy rekrutují pouze z podružských poddomácností. Jsou to nejen vdovy ale velice často také svobodné ženy a dívky. Pokud se však podíváme na ovdovělé osoby s rodinou, zde převažují ženy v čele usedlých domácností.

Kolik členů obsahují tyto domácnosti v čele se ženou a kolik let je těmto ženám, to popisují v dalších částech mé práce.

Věk žen v čele usedlých domácností a v čele podružských poddomácností

Tabulka 22

Věk žen v čele usedlé domácnosti- Mníšek

	počet	%
0-4	0	0,0
5-9	0	0,0
10-14	0	0,0
15-19	0	0,0
20-24	0	0,0
25-29	0	0,0
30-34	1	16,7
35-39	1	16,7
40-44	1	16,7
45-49	2	33,3
50-54	1	16,7
55-59	0	0,0
60-64	0	0,0
65-69	0	0,0
celkem	6	100,0

Tabulka 23

Věk žen v čele usedlé domácnosti- Dobříš

	počet	%
0-4	0	0,0
5-9	0	0,0
10-14	0	0,0
15-19	0	0,0
20-24	2	4,3
25-29	2	4,3
30-34	9	19,6
35-39	9	19,6
40-44	5	10,9
45-49	4	8,7
50-54	7	15,2
55-59	2	4,3
60-64	5	10,9
65-69	1	2,2
celkem	46	100,0

Tabulka

Věk žen v čele podružských poddomácností- Mníšek

	počet	%
0-4	0	0,0
5-9	0	0,0
10-14	0	0,0
15-19	0	0,0
20-24	0	0,0
25-29	0	0,0
30-34	1	50,0
35-39	0	0,0
40-44	0	0,0
45-49	0	0,0
50-54	1	50,0
55-59	0	0,0
60-64	0	0,0
65-69	0	0,0
celkem	2	100,0

Tabulka 24

Věk žen v čele podružských poddomácností- Dobříš

	počet	%
0-4	0	0,0
5-9	0	0,0
10-14	0	0,0
15-19	0	0,0
20-24	1	6,7
25-29	0	0,0
30-34	1	6,7
35-39	2	13,3
40-44	1	6,7
45-49	3	20,0
50-54	4	26,7
55-59	0	0,0
60-64	3	20,0
65-69	0	0,0
celkem	15	100,0

Vysvětlivky: %-procentuální podíl ze všech věkových kategorií

Z tabulek můžeme vyčíst, že největší část žen v čele domácností byla ve věku 30-54 let. Situace je v obou lokalitách podobná. Od třiceti let se už mezi ženami zvyšoval podíl vdov, z nichž se ženy v čele domácností rekrutovaly. Zejména mezi 40. – 54. rokem stála v čele samostatné domácnosti nezanedbatelná část žen. Další silnou věkovou skupinou byla kategorie 60-64 let. Je vidět, že ve věkových kategoriích, v nichž se objevuje hodnota dělitelná deseti, je poměr téměř vždy mnohem vyšší než v ostatních věkových kategoriích. Tento trend je vidět na obou panstvích a jak u usedlých domácností tak také u podružských poddomácností.

Zdálo by se, že v čele podružských poddomácností bude zastoupeno více žen než v čele usedlých domácností, ale není tomu tak. Například zatímco na panství Dobříš bylo v čele usedlé domácnosti 46 žen ze všech věkových kategorií, tak v čele podružské poddomácnosti jich bylo jen 15. I toto by mohlo něco naznačovat o postoji vrchnosti k ženám v čele domácností, konkrétně to, že zde nejspíše nemusely být takové tlaky na to, aby ženskou hlavu domácnosti nahradila hlava mužská. A ženy se mohly samy rozhodnout, zda zůstanou v čele domácnosti.

Povolání žen v čele usedlé domácnosti a podružské poddomácnosti

O povolání žen hovoří Soupis podle víry jen velice zřídka, nemůžeme tedy určit, zda ženy vedly více živností, jako je například domácí řemeslná výroba. O té hovoří S. Ogilvie jako o činnosti s vysokou ženskou pracovní produktivitou, protože se odbývala doma, vyžadovala spíše zručnost než sílu a vyznačovala se flexibilitou, díky které ji bylo možno spojovat s dalšími zaměstnáními.⁵⁰

⁵⁰ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 20

U žen v čele usedlých domácností byla uvedena na obou panstvích pouze šafářka, ale jinak nebylo žádné jiné povolání uvedeno.

U podružských poddomácností jsem brala v potaz opět pouze ženy v čele domácností, které se staraly ještě o další členy domácnosti, neboť hlavně u těch poznáme, zda byly schopny samy zvládnout i větší domácnost. U těchto žen nebylo povolání uvedeno v žádném případě. Pokud bychom brali v potaz i ženu samotnou v podruží, ani zde se nevyskytl jediný případ uvedení povolání.

Když porovnám údaje o povolání mužů s četností údajů o povolání žen, zjišťuji, že u mužů byly tyto údaje daleko častější, je tedy možné, že se povolání žen věnovalo méně pozornosti než povolání mužů.

Velikost ženských domácností

Tabulka 25

Počet členů v usedlých domácnostech vedených ženou- Mníšek

počet členů	počet	%
1	0	0,0
2	3	50,0
3	2	33,3
4	0	0,0
5	1	16,7
6	0	0,0
7	0	0,0
celkem	6	100,0

Tabulka 26

Počet členů v usedlých domácnostech vedených ženou- Dobříš

počet členů	počet	%
1	0	0,0
2	25	54,3
3	11	23,9
4	5	10,9
5	2	4,3
6	2	4,3
7	1	2,2
celkem	46	100,0

Vysvětlivky: %-podíl ze všech žen na daném panství

Tabulka 27

Počet členů v podružských poddomácnostech vedených ženou-Mníšek

počet členů	počet	%
1	18	90,0
2	2	10,0
3	0	0,0
4	0	0,0
5	0	0,0
6	0	0,0
7	0	0,0
celkem	20	100,0

Tabulka 28

Počet členů v podružských poddomácnostech vedených ženou-Dobříš

počet členů	počet	%
1	99	86,8
2	14	12,3
3	0	0,0
4	0	0,0
5	1	0,9
6	0	0,0
7	0	0,0
celkem	114	100,0

Do celkového počtu členů domácnosti je započtena i sama hospodyně.

V samostatných ženských domácnostech zpravidla žily ženy se svými dětmi, popřípadě s čeledí. Tato struktura domácnosti je na obou panstvích stejná. Většinou však tvoří domácnosti pouze ženy s dětmi. Ani u jednoho případu jsem se nesetkala s tím, že by byla v ženské domácnosti ještě podružská poddomácnost.

V čele podružských poddomácností s dalšími členy domácnosti je celkově poměrně málo žen. Oproti tomu ženy, které byly v podruží samy, tvořily ze všech osob, žijících samotných v podruží, 86,8 % . Většina z nich byly vdovy. Tyto vdovy se mohly dostat do podruží například z toho důvodu, že již předaly grunt dědici a jejíž další děti byly dědicky vypořádány a odešly z domova. Ostatní ženy v čele podružské poddomácnosti většinou měly jedno nanejvýš dvě děti.

Ženy v čele usedlých domácností mohly také zůstat v čele z různých důvodů.

Například to mohly být dobře zajištěné vdovy, které se rozhodly samy vést hospodářství, nebo to také mohly být mladé vdovy, jejichž děti ještě nedorostly do věku, kdy by mohly převzít hospodářství.

II. Z Berní ruly

Ženy v čele domácností

Tabulka 29

Rozdělení hospodářství podle společenských kategorií a podle pohlaví hospodáře-Mníšek

kategorie/pohlaví	muži			ženy			celkem
	počet	A	B	počet	A	B	
měšťané	15	100,0	16,9	0	0,0	0,0	15
rolníci	50	98,0	56,2	1	2,0	100,0	51
chalupníci	22	100,0	24,7	0	0,0	0,0	22
zahradníci	2	100,0	2,2	0	0,0	0,0	2
CELKEM	89	98,9	100,0	1	1,1	100,0	90

Tabulka 30

Rozdělení hospodářství podle společenských kategorií a podle pohlaví hospodáře-Dobříš

kategorie/pohlaví	muži			ženy			celkem
	počet	A	B	počet	A	B	
měšťané	---	---	---	---	---	---	-
rolníci	219	97,3	57,9	6	2,7	40,0	225
chalupníci	145	96,0	38,4	6	4,0	40,0	151
zahradníci	14	82,4	3,7	3	17,6	20,0	17
CELKEM	378	96,2	100,0	15	3,8	100,0	393

Když se podíváme na výše uvedené tabulky obou panství, zjistíme to, co se nám zatím potvrzuje po celý výzkum, že drtivá většina hospodářů, kteří stojí v čele hospodářství, jsou muži. Ženy se do čela dostávaly opravdu jen zřídka a jak nám ukazují tabulky ze Soupisu podle víry, tak to byly ve všech případech vdovy. Také v Berní rule je u většiny hospodyň za jejím jménem napsáno „vdova“.

Na panství Mníšek byla pouze 1 hospodyně a na panství Dobříš jich bylo 15. Obě jsou to velice malá čísla. A jelikož byla na panství Mníšek pouze jedna žena, byly by mé závěry z tohoto panství neobjektivní, sečetla jsem hodnoty z obou panství dohromady.

S. Ogilvie ve svém článku píše, že v Čechách na venkově byl podíl ženských domácností u sedláků nízký (pod 3%), ale podstatně vyšší u nižších rolnických kategorií (více než 8%). A v průběhu času se tyto rozdíly zmenšovaly. Mě se tyto hodnoty více méně také potvrdily. U sedláků (v mém případě jsou označováni jako rolníci) mám také hodnoty pod 3%, konkrétně 2,7 %, u dalších rolnických kategorií, tedy u chalupníků, počet žen sice nedosáhne na 8%, zmiňovaných S. Ogilvii, ale u zahradníků naopak vysoce převyšuje zjištěných 8% (přesně 17,6 %). Nejvíce žen v čele hospodářství bylo ve společenské kategorii rolníků a chalupníků (obě po 40 % ze všech hospodyň). Ve městě nebyla v čele žádná žena. Nesmíme však zapomenout, že berní rula eviduje jen obyvatele usedlé.

S. Ogilvie se snažila vysvětlit, proč je podíl ženských domácností v Čechách obecně tak nízký, určením obecných proměnných. V rámci exogenního objasnění je jedna demografická proměnná: úmrtnost. Podíl domácností vedených ženami může být vyšší, je-li celková úmrtnost nižší, neboť se tak zvětšuje počet žen ve starších věkových skupinách , z nichž se ženské hlavy domácností převážně rekrutují. O tom, zda je toto tvrzení pravdivé, nám ukáže tabulka ? v další části práce.

Další možností spojenou s úmrtností je, že podíl ženských domácností může být vyšší, pokud mužská úmrtnost je vyšší než ženská.⁵¹

Velikost hospodářství vedených ženami

Když jsme zjistili, kolik procent žen je v čele hospodářství, bude zajímavé také sledovat, zda se nějak liší průměrná velikost hospodářství vedená ženami od průměrné velikosti hospodářství vedených mužem. Také si všimneme toho, v jaké sociální skupině jsou průměrné velikosti hospodářství žen nejvyšší a zda jsou některá hospodářství dokonce větší než hospodářství vedené mužem. Pro lepší představu o tom, jak velké byly na těchto panstvích grunty, jsem zde také rozepsala velikostní kategorie všech hospodářů dohromady u vybraných panstvích.

Tabulka 31

Průměrná velikost hospodářství (jednotka- 1 strych)- Mníšek

kategorie	průměrná velikost všech hospodářství	průměrná velikost ženských domácností
měšťané	52,48	-
rolníci	32,06	52,00
chalupníci	17,09	-
zahradníci	-	-

Tabulka 32

Velikostní kategorie obdělávaných gruntů-Mníšek

	měšťané	%	rolníci	%	chalupníci	%	celkem
0-9	0	0,0	1	10,0	3	37,5	4
10-19	0	0,0	1	10,0	0	0,0	1
20-29	0	0,0	0	0,0	2	25,0	2
30-39	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
40-49	0	0,0	2	20,0	2	25,0	4
50-59	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
60-69	0	0,0	1	10,0	0	0,0	1
70-79	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
80-89	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
90-99	0	0,0	1	10,0	0	0,0	1
100-109	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
110-119	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
120-129	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
130-139	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
140-149	0	0,0	1	10,0	0	0,0	1
150-199	0	0,0	1	10,0	0	0,0	1
200-299	1	50,0	0	0,0	1	12,5	2
300-399	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
400-499	0	0,0	1	10,0	0	0,0	1
500-599	1	50,0	1	10,0	0	0,0	2
celkem	2	100,0	10	100,0	8	100,0	20

⁵¹ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 19-20

Tabulka 33

Průměrná velikost hospodářství (jednotka- 1 strych) - Dobříš

kategorie	průměrná velikost všech hospodářství	průměrná velikost ženských domácností
měšťané	-	-
rolníci	26,03	22,00
chalupníci	8,78	6,53
zahradníci	-	-

Tabulka 34

Velikostní kategorie obdělávaných gruntů- Dobříš

	měšťané	%	rolníci	%	chalupníci	%	celkem
0-9	0	0,0	11	16,9	6	15,0	17
10-19	0	0,0	6	9,2	11	27,5	17
20-29	0	0,0	2	3,1	6	15,0	8
30-39	0	0,0	7	10,8	3	7,5	10
40-49	0	0,0	2	3,1	5	12,5	7
50-59	0	0,0	6	9,2	6	15,0	12
60-69	0	0,0	5	7,7	0	0,0	5
70-79	0	0,0	2	3,1	0	0,0	2
80-89	0	0,0	4	6,2	1	2,5	5
90-99	0	0,0	5	7,7	1	2,5	6
100-109	0	0,0	1	1,5	0	0,0	1
110-119	0	0,0	2	3,1	0	0,0	2
120-129	0	0,0	1	1,5	1	2,5	2
130-139	0	0,0	1	1,5	0	0,0	1
140-149	0	0,0	2	3,1	0	0,0	2
150-199	0	0,0	4	6,2	0	0,0	4
200-299	0	0,0	2	3,1	0	0,0	2
300-399	0	0,0	2	3,1	0	0,0	2
400-499	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
500-599	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
celkem	0	0,0	65	100,0	40	100,0	105

Vysvětlivky: %- podíl ze všech gruntů dané společenské kategorie

Když porovnáme obě panství, zjistíme, že ve všech sociálních kategoriích má panství Mníšek větší průměrnou velikost hospodářství než panství Dobříš. Také panství Mníšek je dle Berní ruly co do bonity a užitkovosti půdy daleko bohatší a úrodnější než na panství Dobříš. Na Mníšku se v komentáři ke každé vsi nebo městyse objevuje- „ Rolí žitný dobrý, luk v hojnosti“, kdežto na Dobříši je to většinou komentář- „ Rolí špatný, luk namále“, nebo „rolí toliko žitné v vrších a náplavích od dešťů a přívalů vymlené, místem rozklovaté a k užívání neužitečné“.

Co se týče údajů průměrné velikosti hospodářství vedeného ženou, vidíme, že na panství Mníšek je hospodářství větší (52,00 strychů) než ostatní hospodářství. Tento údaj však nemůžeme považovat za relevantní, neboť na tomto panství je v čele hospodářství pouze 1 žena ve společenské kategorii rolníků, která měla v držbě 52 strychů polí. Tudíž nelze vytvořit průměr. Když se však podíváme na jednotlivá hospodářství vedená muži, zjistíme, že je řada z nich daleko větší než toto jedno hospodářství vedené ženou, i když v průměru jsou jen 32,06 strychů. U panství Dobříš už jasně vyplývá, že hospodářství vedená ženou byla vždy menší než byla průměrná velikost hospodářství v dané sociální kategorii, a to u obou sociálních

kategorií rolníků a chalupníků. Nejsou to však příliš velké rozdíly. U zahradníků se nevyskytly žádné pozemky, tudíž nejsou hodnoceni. Zahradníci totiž vlastnili jen obydlí na obecní půdě a někdy museli na žádost vykonávat pracovní povinnost.⁵²

---

⁵² Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevonictví“ v Čechách na počátku novověku, *Historická demografie* 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 17

III. Sjednocení údajů o ženách-hospodyních z berní ruly a ze soupisu podle víry

Zde bych ráda přiblížila a nashromáždila co nejvíce údajů o ženách- hospodyních. Jsou to všechno ženy-hospodyně z Berní ruly, kde je označeno pouze usedlé obyvatelstvo.

Údaje o společenském postavení, lokalitě, velikosti gruntu a případně o aktuálním stavu gruntu, jsou vypsány z Berní ruly. Údaje o věku hospodyně, rodinném stavu a skladbě domácnosti jsou ze Soupisu podle víry a váží se tedy k roku 1651. Ponechám však věk všech osob v původní výši podle Soupisu podle víry. Na straně u každé domácnosti je rozkreslena typologie rodiny.

Pro snadnější značení uvádím zkratky BR-Berní rul a SPV-Soupis podle víry.

Posuzování ženských domácností podle hospodyň z Berní ruly:

Kateřina Daňková-

BR-městys Dobříš, rolnice, 20 strychů půdy (vyhořel 1. februarii 1656),

SPVvdova, 36 let, katolička, 3 děti- Václav (18 let), Jiřík (14), Dorota (19 let)

Markéta Tchořová-

BR- městys Dobříš, chalupnice, vdova, 2,2 strychů, řeznice

SPV- v Soupisu podle víry roku 1651 nenalezena

Dorota Jedličková-

BR- městys Dobříš, chalupnice, 5 strychů-šeňk, shořela 1655, poté pustý grunt,

SPV- vdova, 50 let, katolička, u ní -podruh (70 let)

-jeho žena (60 let)

Kateřina Provaznice-

BR- městys Dobříš, zahradnice, o strychů, vdova

SPV- v Soupisu podle víry roku 1651 nenalezena

Anna Hundová-

BR- panství Dobříš, ves Nová Ves, rolnice, 32 strychů,

SPV- v Soupisu podle víry má trochu jiné příjmení (Haudová), ale jinak ostatní údaje souhlasí, v té době nebyla hospodářkou gruntu, ale byl tam hospodář-

Václav Haud- rychtář (42 let),

Anna- jeho žena (28 let)

Filip- syn (16)

Jiřík- syn (13)

Mikoláš-syn (9)

Mandalena- děvka (18)

-tzn, že hospodář musel nejspíše během tří let, které byly mezi sepsáním soupisu a berní ruly, zemřít a jeho žena Anna se tak dostala do čela domácnosti

Kateřina Jarolímka-

BR- panství Dobříš, ves Drevníky, 18 strychů, rolnice,

SPV- vdova, 30 let, u ní: Václav- syn (15 let)

Jiřík- syn (12)

Lidmila Tkadlcová-

BR- panství Dobříš, ves Drevníky, 10 strychů, chalupnice,

SPV- v Soupisu podle víry byl v čele hospodář: Adam Tkadlec (55 let)

Lidmila- jeho žena (33)

Máňa- dcera (15)

Alžběta – dcera (12)

- tzn. že hospodář musel během tří let zemřít a jeho žena se tak dostala do čela domácnosti, stejně jako v případě Anny Hundové.

Dorota Kazifleková-

BR-panství Dobříš, ves Drhov, o strychů, zahradnice,

SPV- v Soupisu měla příjmení Kazyfleková, poběhlá poddaná, vdova, 21 let, sama bez dětí, katolička

Anna Zajíčková-

BR- panství Dobříš, ves Luhy, o strychů, zahradnice,

SPV- vdova, 40 let, katolička, u ní – Jíra- syn, sirotek (10 let)

Anna Neřádka-

BR- panství Dobříš, ves Jablonná, 6 strychů, chalupnice, zbořený,
SPV- vdova, 25 let, u ní- Dorota- dcera, sirotek (9 let)

Dorota Kovaříková-

BR- panství Dobříš, ves Zadní Chlумы, 16 strychů, rolnice, vdova
SPV- v Soutpisu byl hospodářem její syn- Václav Kovařík-sirotek (17)

Jan-syn (14)

Dorota- dcera (10)

Dorota-matka jeho (27)

Jan Peckovském- týchž sirotekův dědek (65)

Alžběta Šimová-

BR- panství Dobříš, ves Lipiny, 30 strychů, rolnice,
SPV- vdova 32 let, u ní- Mandaléna Špitálská- děvka (12)

Anna Špitálská- vdova (52)

Mariana Strejlka- podruhyně (38)

Kateřina Svojtíková-

BR- panství Dobříš, ves Dubno společní, 16 strychů, rolnice,
SPV- vdova, 60 let, u ní- Šťastnej- syn (21)

Vondra- syn (18)

Jakub- syn (12)

Anna Sosnová-

BR- panství Dobříš, ves Dubno společní, 4 strychy, chalupnice,
SPV- vdova, 35 let, u ní- Ondřej-syn (18)

Dorota N.- podruhyně (26)

Dorota Jechová-

BR- panství Dobříš, ves Háje, 12 strychů, chalupnice,
SPV- vdova (63), u ní- Jan-ženatej syn (28)

Anna- jeho žena (25)

Václav- syn (18)

Pavel- syn (14)

Jíra- syn (10)

Kateřina Vochatřov

BR- panství Mníšek, ves Bratřinov, 52 strychů, rolnice, pozn. OBR 1724 řte Vochatořov; RF 1718 m k roku 1654 Vochtabcov, coř je tm pravdepodobnjř, ře k roku 1718 je zapsán jako drřitel Vochtbec

SPV- 40 let, katoliřka, hospodrem je: Jiřík Ochtbec (45), chalupník

Kateřina- jeho řena (40)

Anna- dcera (20)

Kdyř sjednotíme údaje o jednotlivých hospodyních, zjistíme, ře jich je 15 z panství Dobřř a pouze 1 řena byla v roce 1654 z panství Mníšek v řele domácnosti. Dohromady tedy evidovala Berní rula v roce 1654 16 řen na těchto dvou panstvích. Vřechny tyto řeny jsou zde vdovy, ale v Soupisu podle víry údaje nejsou stejn. V Soupisu podle víry je v řele domácnosti 10 hospodyn, dalř 4 řeny, kter jsou uvedeny v Berní rule jako hospodyn, jsou v Soupisu uvedeny jako manřelky nebo matky a v řele domácnosti stojí muř a dalř 2 řeny z Berní ruly nejsou v Soupisu podle víry z roku 1651 uvedeny vůbec. Co se tře věku, spoleřenskho postaven a jiných zajímavých údajů o řench v řele domácnosti, o tom nm více vypoví nře uveden tabulky.

Tabulka 35

Věk hospodyn podle Soupisu poddaných podle víry z roku 1651

Věk	pořet hospodyn
20-24	1
25-29	3
30-34	3
35-39	2
40-44	2
45-49	0
50-54	1
55-59	0
60-64	2
neuvdeno	2
CELKEM	16

Vidíme, ře řeny hospodyn se rekrutovaly více méně z kařd vkov kategorie, a také ře 11 ze 14 uvedených řen byly v reprodukčním věku, to by mohlo znamenat, ře věk řeny přlř nesouvisel s tím, zda se mohla dostat do řela domácnosti. Spáře byl věk řeny v řele domácnosti ovlivněn tím, kdy se stala vdovou. Musíme si také uvědomit, ře v době sepisování Berní ruly byly tyto řeny starř o 3 roky.

Tabulka 36

Spoleřensk postaven hospodyn podle Berní ruly z roku 1654

kategorie	pořet
mřřanka	0
rolnice	7
chalupnice	6
zahrdnice	3
celkem	16

Opět si musíme uvědomit, že oproti tabulce s věkem hospodyň, který jsem čerpala ze Soupisu podle víry, jsem tyto údaje čerpala z Berní ruly.

Z výše uvedené tabulky vidíme, že nejvíce žen v čele domácnosti bylo rolnic. Chalupnice mají také poměrně veliké zastoupení. Vysoký počet rolnic, které hospodaří na poměrně velkých gruntech (16 strychů nejmenší, 52 strychů největší) může znamenat, že na těchto panstvích nemusel být vyvíjen takový tlak ze strany vrchnosti a jiných na to, aby byl v čele domácnosti muž a ne žena. Žena se tedy mohla sama rozhodnout, zda grunt přenechá například nejstaršímu synovi nebo pokud se podruhé vdala, zda do čela domácnosti nastoupí nový manžel. O tom vypovídá například domácnost Doroty Jechové z panství Dobříš. Bylo jí 63 let, byla vdovou a bydlel u ní ženatý syn (28 let) s jeho manželkou (25) a další její 3 děti. I přes všechny tyto skutečnosti zůstávala stále v čele domácnosti. O tom, zda se v domácnosti vyskytovaly děti, tedy hlavně synové, kteří by díky svému věku mohli být v čele domácnosti, nám ukazuje tabulka ?.

Tabulka 37

Věk dětí v domácnosti podle Soupisu podle víry z roku 1651

věk	chlapec	dívka
5-9	1	1
10-14	8	2
15-19	7	2
20-24	1	1
25-29	1	0
CELKEM	18	6

Když se podíváme na tabulku s věkem dětí, hlavně na kolonku chlapců, vidíme, že ve věkové kategorii 15-19 let, tedy ve věku kdy by mohl potomek stanout v čele domácnosti, bylo 7 chlapců, ale také v dalších vyšších věkových kategoriích se našli synové, kteří se mohli stát hospodářem, ale přesto v čele domácnosti zůstávala jejich matka. To také nejspíše souviselo s poddanským dědickým právem, o kterém jsem se již zmiňovala, šlo tedy o to, že dědicem se zpravidla stával nejmladší syn a žena nebo případně nejstarší syn byli nejspíše pouze jakýmsi „správcí“ gruntu, než bude moci nejmladší potomek stanout v čele toho daného gruntu. Je to ale pouze jedna z možností.

IV. Instituční tlaky k domácnostem vedeným ženami

O této problematice jsem se stručně zmínila již v úvodu a naznačovala jsem možné tlaky na ženské domácnosti i v průběhu mé práce. Toto téma by si samozřejmě zasloužilo daleko více pozornosti. Já se ho pokusím pouze v krátkosti přiblížit.

Instituční tlaky byly jedním z faktorů, které mohly ovlivňovat podíl ženských domácností. Byly to například požadavky obcí či feudální vrchnosti. Vesnické úřady možná odrazovaly od zakládání domácností vedených ženami z obavy, že tak bude zatížena místní chudinská péče nebo že budou tyto domácnosti neschopny splácet svůj podíl společně vybíraných dávek a daní. I feudální vrchnosti se mohlo zdát, že domácnosti vedené ženami budou spíše neschopny dostát závazkům ve formě dávek či daní či udržovat zemědělskou infrastrukturu, aby byl zajištěn budoucí fiskální výnos.⁵³

Instituční tlaky souvisely s rozšiřováním druhého nevolnictví mezi 16. a 18. stoletím, kdy se zvětšovala moc feudálních pánů v mnoha oblastech střední a východní Evropy. Čeští šlechtici rozšiřovali hospodaření ve vlastní režii na svých panstvích, zvyšovali robotu, vnucovali i nižším venkovským vrstvám, zaváděli nové feudální dávky za řemeslnou práci, zakládali tržní monopoly, omezovali migraci, regulovali uzavírání manželství a domácností a oklešťovali zákonná a občanská práva nevolníků.⁵⁴

Co se týče mých panství, tak přesnější rozbor jsem udělala již v předchozí kapitole. Na panství Mníšek byla jen jedna žena v čele usedlé domácnosti a byla vdovou s jednou dospělou dcerou. Když se však podíváme na panství Dobříš, zde se již vyskytla zajímavá rodinná uspořádání v čele se ženou, která by nám mohla říci více o případných tlacích na ženské domácnosti. Budu vycházet z poznámek předchozí kapitoly. Například se zde vyskytly domácnosti, kde žil s matkou dokonce 28-letý ženatý syn nebo s matkou žili dospělí synové, kteří by také mohli převzít grunt. Jsou zde také rodiny, kde žijí se ženou v čele nejen děti, ale také prarodiče těchto dětí a i podruhně. Poměrně často jsou to tedy větší domácnosti. Tyto rodiny nepatří jen do vyšší společenské skupiny, ale větší rodiny v čele se ženou se vyskytly také u chalupnic.

Všechny tyto skutečnosti znamenaly, že zde nebyl nějaký vyšší tlak ze strany vrchnosti, ale že se zde ženy mohly spíše samy rozhodnout, zda se uchýlí například do podruží a grunt přenechají svému nástupci. A malý počet žen v čele domácnosti bych přisoudila spíše jiným obecným demografickým proměnným. Samozřejmě se to nejspíše liší panství od panství a kraj od kraje.

---

⁵³ Ogilvie S.: Ženy a „druhé nevolnictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie 22, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 1998, str. 22

⁵⁴ Tamtéž, str. 31

Závěr

V mé práci jsem se snažila přispět ke studiu problematiky žen v čele domácností. Na příkladech dvou panství v jednom kraji jsem se snažila vyhodnotit přírodní, společenskoekonomické a institucionální činitele, které mohly ovlivňovat výskyt žen v čele domácností.

Když bych měla potvrdit nebo vyvrátit zhodnocení Berní ruly, která přisuzuje podbrdský kraj „horám“, tak konkrétně na těchto dvou panstvích, co se týče výskytu společenských kategorií, převažovali sedláci a chalupníci, tedy hospodáři s rozsáhlejšími usedlostmi, což v mém případě zcela neodpovídá charakteristice „hor“. Co však této charakteristice odpovídá, jsou vedlejší živnosti těchto hospodářů, které se zde hojně provozovaly. Ale to, že v „horách“ mají ženy v čele domácností více výdělečných aktivit se mi z nedostatku údajů nepotvrdilo.

Co se týče zastoupení ženských domácností v jednotlivých společenských kategoriích, byly počty celkem vyrovnané, nejvíce jich však bylo v usedlých domácnostech v kategorii sedláků, což je opět překvapující nejenom z hlediska hospodářského charakteru kraje, ale také z hlediska sociálního. Předpoklad, že ženám v čele domácností pomáhá rozšíření „podomáckého“ řemesla jsem opět nemohla z důvodu nedostatku údajů ověřit.

Na panství Mníšek dokonce najdeme domácnosti v čele se ženou, kde jsou děti, čeleď i podruzi, což by svědčilo o tom, že zde měly ženy přeci jen více možností, jak domácnost slušně uživit. Také to však svědčí o tom, že se zde mohly ženy samy rozhodnout, jak naloží se svým gruntem aniž by je k tomu někdo nutil.

Co se týče rodinného stavu a věku žen v čele domácností, tak naprostou většinu zde tvořily vdovy. Ale podle věku se spíše rekrutovaly z reprodukčního věku než ze starších věkových kategorií. Mohli bychom tedy najít také poměrně mladé vdovy v čele domácnosti. Když porovnáme ženy v čele usedlých domácností a v čele podružských poddomácností, objevuji na mých panstvích oproti všeobecnému předpokladu, že se ženy v čele domácností rekrutovaly spíše z nižších a chudších společenských vrstev, daleko více žen v čele usedlých domácností než v čele podružských poddomácností. Také jsou domácnosti usedlých hospodyň větší než podružské poddomácnosti. Podružské poddomácnosti se většinou skládaly z vdovy a jednoho, nanejvýš dvou dětí. Největší podíl ženských podružských poddomácností však tvořily domácnosti s jednou osobou.

Při celkovém zhodnocení a porovnání s dalšími českými nebo evropskými hodnotami jsem došla k závěru, že se tato dvě panství nijak výrazně neodlišují v jednotlivých oblastech výzkumu. Zajímavé by ale bylo zhodnotit tuto problematiku také na základě jiných pramenů jako jsou například poddanské seznamy, farní matriky aj.

Prameny

- Klímová, H.: (ed.), Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Berounsko, Státní ústřední archiv, Praha 1995
- Červený, V. – Červená J.: (ed.), Berní rula: generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, sv. I., II., Praha 2003
- Doskočil, K.: Berní rula 2, Popis Čech r. 1654: souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1953

Literatura

- Ogilvie, S.- Edwards, J.: Ženy a „druhé nevolnictví“ v Čechách na počátku novověku, Historická demografie, 22, Sociologický ústav AV ČR, 1998, str. 5-49
- Pekař, J.: České katastry 1654-1789: Se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním, 2. vydání, Historický klub, Praha 1932
- Dülmen, R.: Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století), I., Dům a jeho lidé, Argo, Praha 1999
- Beauvoirová, S.: Druhé pohlaví, Orbis, Praha 1967
- Fialová, L. – Horská, P. – Kučera, M. – Maur, E. – Musil, J. – Stloukal, M.: Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1998
- Horský, J. – Seligová, M.: Rodina našich předků, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1997
- Maur, E.: Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století, ČsČH, 19, Praha 1971, str. 839-870
- Hrach, P. a kol.: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, 2. díl, Diderot, Praha 1999, str. 272
- Hrach, P. a kol.: Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích, 6. díl, Diderot, Praha 1999, str. 471
- Brůžková, P.: Ženy v čelech domácností v Čechách v polovině 17. století, bakalářská práce na FHS UK, Praha 2005

Tabulky

Tabulka 38

Věková struktura obyvatelstva: panský dvůr Mníšek, Dobříš

věk/pohlaví	muž	A (%)	B (%)	žena	A (%)	B (%)	celkem	%
0-4	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0
5-9	2	0,0	1,8	5	0,0	4,3	7	3,0
10-14	10	43,5	8,8	13	56,5	11,1	23	10,0
15-19	22	53,7	19,5	19	46,3	16,2	41	17,8
20-24	15	42,9	13,3	20	57,1	17,1	35	15,2
25-29	7	28,0	6,2	18	72,0	15,4	25	10,9
30-34	12	46,2	10,6	14	53,8	12,0	26	11,3
35-39	6	40,0	5,3	9	60,0	7,7	15	6,5
40-44	17	70,8	15,0	7	29,2	6,0	24	10,4
45-49	6	66,7	5,3	3	33,3	2,6	9	3,9
50+	16	64,0	14,2	9	36,0	7,7	25	10,9
CELKEM	113		100,0	117		100,0	230	100,0

Tabulka 39

Věková struktura obyvatelstva: městys Mníšek, Dobříš

věk/pohlaví	muž	A (%)	B (%)	žena	A (%)	B (%)	celkem	%
0-4	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0
5-9	1	0,0	0,8	3	0,0	1,8	4	1,4
10-14	14	60,9	11,2	9	39,1	5,5	23	8,0
15-19	14	33,3	11,2	28	66,7	17,2	42	14,6
20-24	12	33,3	9,6	24	66,7	14,7	36	12,5
25-29	7	26,9	5,6	19	73,1	11,7	26	9,0
30-34	23	56,1	18,4	18	43,9	11,0	41	14,2
35-39	7	26,9	5,6	19	73,1	11,7	26	9,0
40-44	19	57,6	15,2	14	42,4	8,6	33	11,5
45-49	12	48,0	9,6	13	52,0	8,0	25	8,7
50+	16	50,0	12,8	16	50,0	9,8	32	11,1
CELKEM	125		100,0	163		100,0	288	100,0

Tabulka 40

Věková struktura obyvatelstva: vesnice Mníšek, Dobříš

věk/pohlaví	muž	A (%)	B (%)	žena	A (%)	B (%)	celkem	%
0-4	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0
5-9	31	0,0	3,7	20	0,0	2,3	51	3,0
10-14	104	52,0	12,6	96	48,0	11,0	200	11,7
15-19	108	45,0	13,0	132	55,0	15,1	240	14,1
20-24	111	41,7	13,4	155	58,3	17,7	266	15,6
25-29	91	44,8	11,0	112	55,2	12,8	203	11,9
30-34	92	45,3	11,1	111	54,7	12,7	203	11,9
35-39	79	52,3	9,5	72	47,7	8,2	151	8,9
40-44	84	55,6	10,1	67	44,4	7,6	151	8,9
45-49	41	52,6	5,0	37	47,4	4,2	78	4,6
50+	87	54,0	10,5	74	46,0	8,4	161	9,4
CELKEM	828		100,0	876		100,0	1704	100,0

Tabulka 41

Rodinný stav žen- panský dvůr, Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodná	A	B	vdaná	A	B	vdova	A	B	CELKEM
0-9	5	100,0	7,5	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	5
10-14	13	100,0	19,4	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	13
15-19	19	86,4	28,4	3	13,6	6,7	0	0,0	0,0	22
20-24	11	52,4	16,4	9	42,9	20,0	1	4,8	12,5	21
25-29	8	47,1	11,9	9	52,9	20,0	0	0,0	0,0	17
30-34	5	38,5	7,5	8	61,5	17,8	0	0,0	0,0	13
35-39	2	22,2	3,0	6	66,7	13,3	1	11,1	12,5	9
40-44	2	28,6	3,0	3	42,9	6,7	2	28,6	25,0	7
45-49	0	0,0	0,0	2	50,0	4,4	2	50,0	25,0	4
50+	2	25,0	3,0	4	50,0	8,9	2	25,0	25,0	8
CELKEM	67			44			8			119

Tabulka 42

Rodinný stav žen-městys, Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodná	A	B	vdaná	A	B	vdova	A	B	CELKEM
0-9	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0
10-14	11	100,0	23,4	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	11
15-19	19	67,9	40,4	9	32,1	10,3	0	0,0	0,0	28
20-24	8	40,0	17,0	12	60,0	13,8	0	0,0	0,0	20
25-29	3	15,8	6,4	16	84,2	18,4	0	0,0	0,0	19
30-34	1	5,9	2,1	15	88,2	17,2	1	5,9	4,8	17
35-39	1	5,9	2,1	13	76,5	14,9	3	17,6	14,3	17
40-44	1	7,7	2,1	12	92,3	13,8	0	0,0	0,0	13
45-49	1	7,7	2,1	6	46,2	6,9	6	46,2	28,6	13
50+	1	6,3	2,1	4	25,0	4,6	11	68,8	52,4	16
CELKEM	46			87			21			154

Tabulka 43

Rodinný stav žen- vesnice, Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodná	A	B	vdaná	A	B	vdova	A	B	CELKEM
0-9	18	100,0	6,5	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	18
10-14	92	100,0	33,5	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	92
15-19	82	62,6	29,8	49	37,4	9,9	0	0,0	0,0	131
20-24	26	17,6	9,5	113	76,4	22,9	9	6,1	7,9	148
25-29	18	14,4	6,5	101	80,8	20,4	6	4,8	5,3	125
30-34	15	13,0	5,5	88	76,5	17,8	12	10,4	10,5	115
35-39	9	12,7	3,3	48	67,6	9,7	14	19,7	12,3	71
40-44	8	11,9	2,9	46	68,7	9,3	13	19,4	11,4	67
45-49	4	10,0	1,5	25	62,5	5,1	11	27,5	9,6	40
50+	3	3,9	1,1	24	31,6	4,9	49	64,5	43,0	76
CELKEM	275			494			114			883

Vysvětlivky: A - % podíl ze všech žen daného věku

B - % podíl ze všech žen v dané kategorii

Tabulka 44

Rodinný stav muži-panský dvůr Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodný	A	B	ženatý	A	B	vdovec	A	B	CELKEM
0-9	1	100,0	1,5	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	1
10-14	11	100,0	16,7	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	11
15-19	23	100,0	34,8	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	23
20-24	16	100,0	24,2	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	16
25-29	1	20,0	1,5	4	80,0	8,9	0	0,0	0,0	5
30-34	2	20,0	3,0	8	80,0	17,8	0	0,0	0,0	10
35-39	1	14,3	1,5	6	85,7	13,3	0	0,0	0,0	7
40-44	6	31,6	9,1	12	63,2	26,7	1	5,3	100,0	19
45-49	1	20,0	1,5	4	80,0	8,9	0	0,0	0,0	5
50+	4	26,7	6,1	11	73,3	24,4	0	0,0	0,0	15
CELKEM	66			45			1			112

Tabulka 45

Rodinný stav muži-městys Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodný	A	B	ženatý	A	B	vdovec	A	B	CELKEM
0-9	1	100,0	2,4	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	1
10-14	13	100,0	31,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	13
15-19	14	100,0	33,3	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	14
20-24	4	33,3	9,5	8	66,7	9,6	0	0,0	0,0	12
25-29	2	25,0	4,8	6	75,0	7,2	0	0,0	0,0	8
30-34	3	13,6	7,1	19	86,4	22,9	0	0,0	0,0	22
35-39	0	0,0	0,0	7	100,0	8,4	0	0,0	0,0	7
40-44	0	0,0	0,0	19	100,0	22,9	0	0,0	0,0	19
45-49	2	15,4	4,8	11	84,6	13,3	0	0,0	0,0	13
50+	3	17,6	7,1	13	76,5	15,7	1	5,9	100,0	17
CELKEM	42			83			1			126

Tabulka 46

Rodinný stav muži- vesnice Mníšek, Dobříš

věk/kategorie	svobodný		ženatý		vdovec		CELKEM			
	A	B	A	B	A	B	A	B		
0-9	31	100,0	9,7	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	31
10-14	111	99,1	34,7	0	0,0	0,0	1	0,9	3,7	112
15-19	93	86,1	29,1	15	13,9	3,1	0	0,0	0,0	108
20-24	54	48,2	16,9	57	50,9	11,9	1	0,9	3,7	112
25-29	9	10,1	2,8	78	87,6	16,2	2	2,2	7,4	89
30-34	5	5,6	1,6	84	93,3	17,5	1	1,1	3,7	90
35-39	5	7,0	1,6	63	88,7	13,1	3	4,2	11,1	71
40-44	6	7,1	1,9	76	90,5	15,8	2	2,4	7,4	84
45-49	2	4,9	0,6	38	92,7	7,9	1	2,4	3,7	41
50+	4	4,4	1,3	70	77,8	14,6	16	17,8	59,3	90
CELKEM	320			481			27			828

Vysvětlivky: A - % podíl ze všech mužů daného věku

B - % podíl ze všech mužů v dané kategorii

Seznam všech tabulek:

Počet hospodářů v jednotlivých hospodářských kategoriích.....	13
Počet pustých gruntů v jednotlivých společenských kategoriích.....	14
Průměrná velikost hospodářství (jednotka 1 strych).....	14
Průměrná velikost pustých gruntů	14
Poměr pohlaví ve vybraných panstvích.....	18
Poměr pohlaví ve městech a na venkově- Mníšek.....	18
Poměr pohlaví ve městech a na venkově-Dobříš.....	18
Věková struktura obyvatelstva – panství Mníšek a Dobříš	20
Zaokrouhlení věku v letech 19-21.....	22
Zaokrouhlení věku v letech 29-31.....	22
Rodinný stav žen celé populace- Mníšek, Dobříš	28
Rodinný stav mužů celé populace-Mníšek, Dobříš.....	29
Věkový rozdíl mezi manžely.....	30
Podíl ovdovělých osob v čele usedlých domácností-Mníšek.....	31
Podíl ovdovělých osob v čele usedlých domácností-Dobříš.....	31
Podíl ze všech rodin na panstvích- Mníšek, Dobříš.....	31
Podíl ženských domácností na dalších panstvích v Čechách (v %).....	32
Podíl ženských domácností v Evropě (v %).....	32
Podružské poddomácnosti-Mníšek.....	33
Podružské poddomácnosti- Dobříš.....	33
Počet usedlých ženských domácností a podružských poddomácností.....	34
Věk žen v čele usedlé domácnosti- Mníšek.....	34
Věk žen v čele usedlé domácnosti- Dobříš.....	35
Věk žen v čele podružských poddomácností- Mníšek.....	35
Věk žen v čele podružských poddomácností- Dobříš.....	36
Počet členů v usedlých domácnostech vedených ženou- Mníšek.....	37
Počet členů v usedlých domácnostech vedených ženou- Dobříš.....	37
Počet členů v podružských poddomácnostech vedených ženou-Mníšek.....	38
Počet členů v podružských poddomácnostech vedených ženou-Dobříš.....	38
Rozdělení hospodářství podle společenských kategorií a podle pohlaví hospodáře- Mníšek.....	39

Rozdělení hospodářství podle společenských kategorií a podle pohlaví hospodáře- Dobříš.....	39
Průměrná velikost hospodářství (jednotka- 1 strych)- <i>Mníšek</i>	40
Velikostní kategorie obdělávaných gruntů-Mníšek.....	40
Průměrná velikost hospodářství (jednotka- 1 strych)- Dobříš.....	41
Velikostní kategorie obdělávaných gruntů- Dobříš.....	41
Věk hospodyň podle Soupisu poddaných podle víry z roku 1651.....	46
Společenské postavení hospodyně podle Berní ruly z roku 1654.....	46
Věk dětí v domácnosti podle Soupisu podle víry z roku 1651.....	47

Příloha tabulky

Věková struktura obyvatelstva: panský dvůr Mníšek, Dobříš

Věková struktura obyvatelstva: městys Mníšek, Dobříš

Věková struktura obyvatelstva: vesnice Mníšek, Dobříš

Rodinný stav žen- panský dvůr, Mníšek, Dobříš

Rodinný stav žen-městys, Mníšek, Dobříš

Rodinný stav žen- vesnice, Mníšek, Dobříš

Rodinný stav muži-panský dvůr Mníšek, Dobříš

Rodinný stav muži-městys Mníšek, Dobříš

Rodinný stav muži- vesnice Mníšek, Dobříš

Grafy

Věková struktura obyvatelstva.....20

Přílohy

Příloha 1: Zeměpisná mapa Čech k roku 1654

Příloha 2: Kraj Podbrdský roku 1653

Příloha 3: Podbrdský kraj roku 1653

